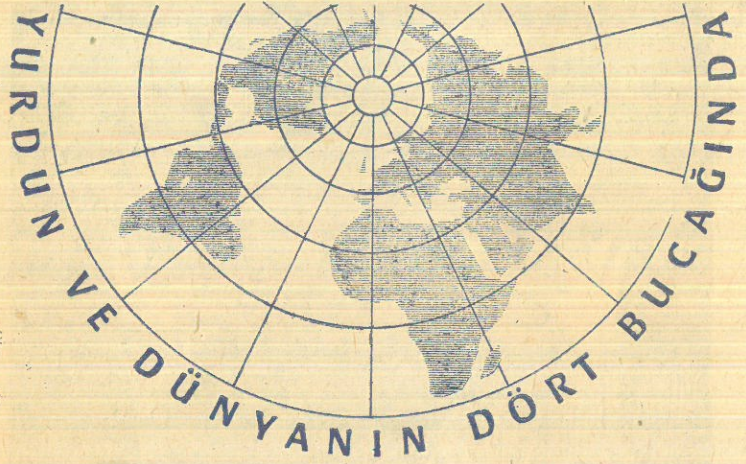

REKLÂMLARINIZ İÇİN

BASIN İLÂN KURUMU

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1 İstanbul
Telefon: 22 43 84 - 22 43 85 Telgraf Adresi: BASINKURUMU

Subeler

Istanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

Dış Muhabirler

A. B. D.
Almanya (Federal)
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

(Bası: 13301 — 78)

TÜRK FOLKLO ARAŞTIRMALARI

EYLÜL 1963

İÇİNDEKİLER :

Hokkabazın Yardağı	Ahmet Kutsi TECER
Kars'ta Hizmetkâr Üzerine Keioğlan Menkıbesi	M. F. KIRZIOĞLU
Köy Adları ve Halk Oyunlarımız	Metin AND
Karacaoğlan ve Karacakız Efsanesi	Edip YILMAZ
Yozgat'ta Eğrice (Hıdırilez) Hazırlığı	Hasan ÖZBAŞ
Sarısözen'in Son Kitabı Hakkında	Halil Bedi YÖNETKEN
Eski İstanbul'da Ustalık	Dr. Hüseyin Vulaş — Münevver ALP
Hayvanlar Üzerine Söylenen Atasözleri	Hayret M. TÜRME
Örf ve Âdetlerle Kars'ta Kotan (II)	Mürsel KÖSE
Halk Edebiyatında Tekerlemeler	Numan KARTAL
Türk Hukuk Folkloru Üzerine	Kerim YUND
Âşık Şenlik'in Şiirleri (II)	İsmail AŞIKOĞLU
Dede ve Nenelerimizin Ağzından Masallar: Keloğlan	Faik AKÇİN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI: 170

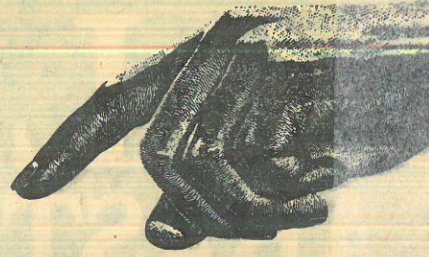
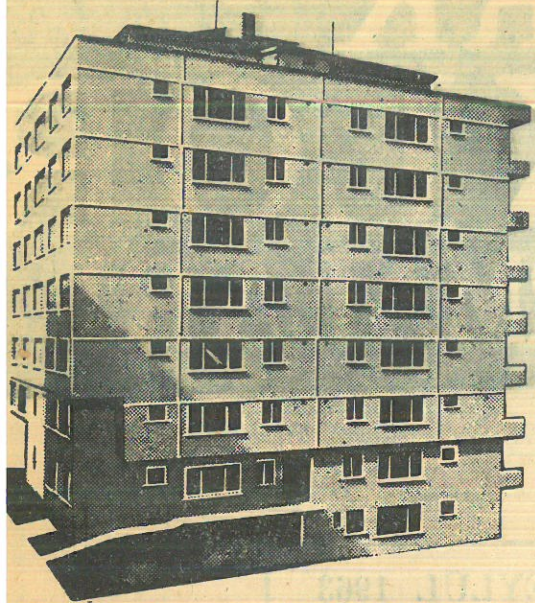
KURUŞ: 100

33
İSTANBUL'DA AYDA BİR DEYER Halk Kültürü Dergisi

Bu APARTMAN'ın Bir dairesi SİZİN olabilir.

AKBANK İKRAMİYE APARTMANI

Nişantaşı - Topağacında
Kalorifer, sıcaksu tertibatlı
Asansörlü, Parkeli, Gömme banyolu,
Lüks olarak inşa edilmiştir.

Tasarruflarınızı AKBANK'ta toplayınız.

(Folklor: 87)

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T. L. Merkezi: İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Samsun
Beyoğlu	Ankara	Konya
Galata	Yenişehir	İskenderun
Kadıköy	(Ankara)	Mersin
Osmanbey	Adana	Bursa
Hasköy	Çapa	Bakırköy
Beyazıt	Edirne	

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI-BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorgan- İstanbul Şubeler: Bankar

(Folklor: 88)

12 3 Mart 1963

Sat: Hafet Közükü

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU: AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ: İHSAN HİNÇER

№. 170

EYLÜL 1963

YIL: 15 — CİLT: 8

HOKKABAZIN YARDAĞI

Yazan: Ahmet Kutsi TECER

Geçende Sahaflardan geçerken İsmail Efendi'nin dükkânına girdim. Şekercioğlu Şükrü Yesukay da oradaydı. Kendisiyle b'r müddet önce tanışmış, Karagöz'e, Ortaoyunu'na dair konuşmuşum. Meğer onun asıl mesleği Hakkabazlıkmış. Şimdi altmış beşini geçmiş olan bu sanatçı, Yağcıoğlu Azra adındaki Yahudi Hakkabaz ustasının yanında Yirmibeş sene çalışmış. Yağcıoğlu 1941 de vefat etmiş. Bay Şükrü onun yanında "Yardakçı" imiş. "Yardakçı", anlamca yardımcı, yamak demek. Kelimenin ne zamandan kaldığını ne zamandanberi bir terim olarak kullanıldığını bilmiyorum. (1) Burada sadece hakkabaz "Yardakçı" sınıfı halk tiyatrosu bakımından önemi üzerinde durmak istiyorum.

"Hakkabaz" hokka ve yuvarlaklara el hünerleri gösteren, adam demektir. Hokka-bazlık el çabukluğu, gözbağcılık marifetidir. Hokka oyunu yapan adam seyircileri şaşırtan, onları meraka düşüren daha başka el marifetleri de bilir. Bu türlü oyunlar küçük, büyük her yaşta, her seviyede insanın hoşuna gider. Dilimizde "Hokka da üç, yuvarlak da üç", "Hokkabazın yuvarlağına döndü", "Hokkanın altına gitti" gibi deyimler de yer almıştır.

Eski halk eğlenceleri arasında Hakkabazın da yeri vardı. Düşünlerde "Hokkabaz takımı" tutulurdu. Hakkabaz ustası başına külahını (Buna "kavesa" denir), sırtına kârka-dım içi kürklü cübbesini geçirip eline de "pas-

ta" nı (Buna "şakşak" da denir) aldıktan sonra yamaklarıyla birlikte düğün evini şenlendirmeye g'derdi. Eskiden bütün eğlencelerin sonunda "parsa toplamak" âdeti vardı. Oyun bitip te usta defin elinde tutup seyirciler arasında doladı mı, defin içi çil çil paracıklarla dolar, düğün sahibinin vereceği üçretten başka, beş mecdiye, sekiz mecdiye, on mecdiye tutarında bir bahşış te koparırdı. Kârlı bir meslekti hakkabazlık. Gelgelelim, hakkabazlık bugün de var, ölmedi, ama varyete numarası şekline girdi. Çeşnisi, edası değişti.

Hokkabaz işe başlarken önünde tezgâhı yani masası, yanında da mutlaka yardığı vardır. Hokkabazın elinde ağaçtan oyma, sırtı yuvarlak üç hokka durur. Yanında yine şimşir ağacından bilye iriliğinde üç tane de yuvarlak. İlk numarası her üç hokkanın altına herkesin gözü önünde b'rer yuvarlak koymak, ama hokkalar birer birer kaldırılınca altlarında yuvarlak bulunmamak.

Hokka oyunu bir el marifetidir, ama onu bir kalabalığa seyrettirmek meseledir. Bütün gözler üzerine dikilmiş, en küçük b'r hareketi bile kaçırmamacasına seyirciler ona bakmaktadır. İşte yuvarlaklar hokkaların altında duruyor, ama yuvarlakları aramak için hokkaları kim kaldıracak? Bu işi denemek için her şeyinin işe karışmak istediğini düşünün; altından çıkılmaz. Sonra her başka numara

yaptıkça aynı durumun tekrarlanacağını da hesaba katın.

Esasında, bu işe karışmak isteyen de pek çıkmaz a! Çünkü insan oğlu hem seyir meraklısıdır, hem nâdandır. Hokkabazlık kendine de bulaşır, başkalarına bir gülme, eğlenme konusu olur, küçük düşer diye çekinir. Üstelik bu hokkabazlık denen şey "gözbağcılık" değil midir? Bunun bir parça da s.hirle, tılsımla ilgisi yok mu? Öyleyse, ne olur ne olmaz, sihir, tılsım tekin şeyler değildir. Gerçi bazı ustalar "Ne sihirdir, ne keramet, el çabukluğu mârifet!" tekerlemesiyle seyirciyi cesaret verirler ama, insan ruhunun bir köşesinde en eski çağlardan kalma gizli bir korku yok mudur?

İyisi mi, gelsin yordakçı. Onun şahsında sanki bütün bir seyirci kütlesi temsil edilmektedir. Hokkabaz yordakçısına hitap ederken sözleri bütün seyirciler içindir. Yordakçı da ona cevap verirken, zaman zaman, akıllı, kurnaz, dalgın veya sadece akli gözünde bir adam, yani derece derece bütün seyircileri kendinde temsil eden kolektif bir ruhu canlandırır. Yordakçı hokkabazın korosudur.

Usta ile yordakçı arasında geçen "Muhavere", böylece, yalnız becerikliliğe dayanan bir el hünerini, biraz da zekâ ve zihin mârifeti haline koyar. Hokkabaz muhaveresi, bu bakımdan, bir Ortaoyunu muhaveresi kadar önemlidir. Dolayısıyla yordakçının rolü hokkabazın mârifetinden aşağı kalmaz. Yordakçı, sahte olduğunu bile bile hokkabazın hünerlerine çeşitli tepkiler gösterirken gerçek ten rolünü yapan bir aktördür. Kâh hayret edecek, kâh kızacak, hokkabaza sözle çatacak, kâh onun hüneri karşısında boyun eğecek. Kısaca, halden hale girecek. Bu da aktörlük değil de nedir?

Yordakçının rolünü daha iyi anlamak için Bay Şükrü Şekerioğlu'nun ağzından derlediğim kısa bir muhavereyi aşağıya alıyorum. Yalnız "Muhavere" ye girmeden evvel Hokkabazın söylediği bir "Girizgâh" vardır, önce onu dinleyin:

Hokkabaz — (Halkı selamladıktan sonra: Ehli canlar cemolunmuş, seyrolunsun meydanımız, Çıkaralım torbamızdan üç hokka üç yuvarlak

(Torbasından hokkaları çıkarır)
"Ebu Ali Sina" nın eseri, Sormuşlar, sual etmişler gözbağlar mısın?
Kâh bağlarım, kâh bağlamam.
Demişler ki ârifle ahmağı nereden bilirsin?
Ârif oldur ki gördüğünü gördüm demez, bildiğini bildim demez, iğne deliğinden Hindistan'ı seyreder.
Ahmak ise: "Ale! Hokkabaz koydu yuvarlak, kaçırıldı yuvarlak!"
Ârifi tek parmağım üzerinde oynatırım.
(Yardağa hitap ederek:)
Ko ahmağı da senin gibidir dir eylesin, benim pehlivanım'

Bundan sonra "Muhavere" başlar:
Hokkabaz — Bana bak usta Şekerioğlu! Sen çalarken, ben oynarken üç tekerlek geldi meydana.

Yordakçı — Aman ustacığım! Kaçmanın yoluna bak. Dün akşamdan beri Arabacı Hüseyin seni arıyor. Bulursa karakola teslim edecek. Tekerleğini çalmışsın, araba da sakat kalacak.

Hokkabaz — Be külhani! Ben sana araba tekerleğinden mi bahsediyorum?
Benim söylediğim hokkabaz hokkası.

Yordakçı — Ha, anladım: Meyhanecinin kupaşısı. Bir sen, bir de ben, "Doldur, doldur ver içelim, Yârin aşkına"

Hokkabaz — (Elindeki şakşakla Yardağa vurur:) Oğlum, bu hokkabaz hokkası.

Yordakçı — Ha, anladım: Kabak dolması.
Hokkabaz — Yok, süpürge sopası (Yine şakşakla vurur.)

Yordakçı — Ha, anladım: Kantar okkası.
Hokkabaz — Oğlum, hokkabaz hokkası. Bak,

evlâdım, hokkabaz demek, yuvarlak demek (Bir yuvarlak çıkarır.)
Ağacı neyle keserler?

Yordakçı — Benim bildiğim, ağacı testereyle keserler.

Hokkabaz — Yoo, o hüner değildir. Ağacı ağaçla keseyim de dikkat et.

(Şakşakla yuvarlağı bölmeye başlar. Birer birer üç yuvarlak çıkarır meydana, teneke bir kutuya atar.)

Yordakçı — Vay kerata herif, vay! Lokmacı hamuru gibi kesip kesip tavaya atıyor.

Hokkabaz — Bak, oğlum! Bunlara ne lâzım? Üç hokka lâzım. (Birer birer göstererek:) Al sanc üç te hokka.

Yordakçı — (Hokkanın birini eline alır.) Utanmaz herife bak, be! Elli dirhem gelmez okka diye idd'a ediyor.

Hokkabaz — Bak, oğlancağızım, hokkalar kaç?

Yordakçı — Üç.

Hokkabaz — Yuvarlaklar?

Yordakçı — Onlar da üç.

Hokkabaz — Top gülsüz olmaz, hokka yuvarlaksız, hokkabaz da yordaksız.

Bunları elden ele oynatayım da sayın bay, bayan misafirlerimiz seyreylesin. (Yordak def çalmaya başlar. Hokkabaz üç yuvarlağı da hokkaların altına kondurur gibi yapar, lâkin hiç birini koymaz.) Her hokkanın altına birer yuvarlak yolladım. Yollamak benden, arayıp bulmak senden.

Yordakçı — (Yuvarlakları bulacağından emindir. Bir şarkı tutturur. Bir hokkayı kaldırdıktan sonra, hayretle:) Usta! Yuvarlak yok?

Hokkabaz — Ha, muhakkak komşusunda ol-

malı.

Yordakçı — Acaba seslensem cevap verir mi?
Hokkabaz — (Alaylı:) Elbette. Gider gitmez yakasından yapıyorsun.

Yordakçı — (Ustanın yakasından yapışarak:) Hüseyin Efendi! Hüseyin Efendi! Gel, aradığın burda!

Hokkabaz — Kimi çağırıyorsun?

Yordakçı — Bakal Hüseyin Efendiyi. Geçen gün adama borcunu ödemişsin.

Hokkabaz — Oğlum, ben'm yakamdan değil, yuvarlağın yakasından yapışacaksınız.

Yordakçı — (Mahcup:) Ne bileyim ben, yahu? (Üç hokkayı da kaldırır, üçünde de yuvarlağı bulamaz).

Hokkabaz — Bak, oğlancağızım! Üç hokka kaldırdın, yuvarlak bulamadın. Boş hokkalar dersin meydana da boş olsun. (Ellerini açıp halka göstererek:) Ellerimiz açık, pîr-ü-pâk. Şimdi her bir hokka altına birer yuvarlak yollayayım. Sen de dikkat et. (Hokkalardan birinin altına bir yuvarlak yollar. Yordak üç hokkayı kaldırır, yalnız birinin altında yuvarlak bulur.) Bak, yavrum birisi içerde, ikisi dışarda!

Yordakçı — Vay, kerata be!
(Aynı hareket tekrarlanır. Yordak ikinci, sonra üçüncü yuvarlağı da bulur.)

Hokkabaz — Gördün mü bak: Usta, kalfa, çırak, üçü bir yerde!

Muhavere, böylece, türlü türlü cinaslı, kinayeli, açmazlı, yutturmalı, ters anlamalı sözlerle bütün gösteri boyunca sürer. Yordakçının baş vurduğu söz oyunları, genel olarak, Ortaoyununda, Karagöz'de olduğu gibidir. (Tuluatçılarda da rosular buna. Yordakçı, zaten, hokkabazla işbirliği eden "Halk Komîği" nden başka bir şey değildir. Eski hokkabazlık, görülüyor ki, sırf kendi vasıtalarıyla yetinmiyor, seyircide daha güçlü bir etki

KARS'TA KELOĞLAN MENKİBESİ

Derleyen: Kırsızoğlu M. Fahrettin

Yaygın halk inanışlarına göre, her "İŞ" in bir "PİR" i vardır. Ekinciliğin ADAM — ATA (Hazreti Âdem), hocalığın CEBRİL, gemiciliğin NUH—NEBİ, hekimliğin LOKMAN, çobanlığın MUSA—PEYGAMBER, .. gibi. Fakat "khizmekerlik" diye halk ağzında Türkçeye uydurularak söylenen "h'izmetkârlık" meslekinin piri yoktur. Kars ile çevresindeki illerin köylülerinin inanışına göre, (farsça "muzdûr" = işçi, günlükle, ücretle çalışıp hizmet gören sözünden bozma olarak) Karapapak — Terkemeler'in "MUZDUR—MUNZUR" ve Yerliler'in "KHIZMEKER" dedikleri kişilerin piri sayılacak ermiş bir zât, Kars'ın eski "Zarşad — Zarşad Sancıağı" nın ve Çıldır Gölü ayağı ile Zarşat Suyu'nun kavuşağı yukarısında bulunup, 1927 den beri birleştirilen eski Zarşat ve Şüregel kazalarının yerini tutan şimdiki ARPAÇAY İLÇESİ' nin merkezi Zarşat kasabasının güney yanındaki ilk köy olan OKÇUOĞLU'nun kible yanındaki sırtta yatan KELOĞLAN'dır.

1877 yılı ve daha önceki "ERZURUM VİLÂYETİ SALNÂMESİ" sayılarında Kars Sancıağı'nda yatan Evl'yalar arasında, adı sözde kibarlaştırılarak "GÜL — AĞA" biçimine sokulduğu görülen Zarşat'taki bu KELOĞLAN

yapmak amacıyla komikten de faydalanıyor. Bu âdet, hokkabazlık çeşitlerinin hemen hepsinde vardır. Bunun oldukça eski bir gelenek olduğunu düşünürsek, yüzyıllar boyunca bazar ahlâkî, bazan siyasî her çeşit suçlamaya amaç olan fedakâr, feragatkâr halk komiğinin, hokkabaz yanında kendine bir barınak bulunduğunu söyleyebiliriz.

(1) Büyük Türk Lûgati "yardak" kelimesini "yardım" maddesinin (c. 4) içine almış. Böylece her iki kelimenin aynı kökten çıktığını kabullenmiş oluyor demektir. Ben bunu şüpheli görüyorum. Büyük Türk Lûgatine göre "yardak", pejoratif anlamda, yardımcı, yamak, fesat işlere yardım eden kimsedir. "Yardakçılık etmek" deyimini için de "ağızla ve sözle yardım etmek" diye açıklıyor. Kulânişta ise her ikisi eşanlamdadır.

HAZRETLERİ'nin, öteden beri halk arasında biliniyor söylenen menkıbesi şöyledir:

"Zamanında ZARŞAT'ın OKÇUOĞLU köyünde çok zengin ve dindar bir AĞA varmış. Bu Ağa'nın kısa zamanda çok zengin olup malının, davarının çoğalması ve ekininin çok bereketli olması, KELOĞLAN adındaki çok helâl süt emmiş ve doğru çalışkan bir khizmekeri'nin yüzündenmiş. Öyle ki, OKÇUOĞLU — AĞASI'nın atı, malı (sığırtı), davarı (koyunu) ve takhılı Zarşat'tan başka, Kars ile İravan ve Erzurum pazarlarında bile aranmış; damazlığı ve tohumluğu meşhur olmuş."

KELOĞLAN, Evliya gibi yüreği düz, işine doğru bir kimse imiş. Öyle ki, yediği epmeği (ekmeği) helâl ettirmek için, Ağa'sının malına kendi öz canından daha çok emek verip, dikkat edermiş: "ÖKÜZLERİN TÜĞÜNE HATÂ GELMESİN" diye, onların altına — yaşlığı alması ve saltasta yatarken sertliği gidermesi için — serpilten fişkıyı bile güzden eleyip ayıklar ve serdiği sırada da, önceden kendisi soyunup çıplak olarak akhurda bir defa o fişkı üzerinde yuvarlanıp dönerek; b'ir taş veya diken varsa, kendi gövdesini incitsin de, hayvanları acıtmamasın düşüncesiyle denemelerine devam edermiş. Bu örnek doğruluğu yüzünden KELOĞLAN, Tanrının Hâs — Kulları arasına girip, ermiş imiş."

"Artık yaşlanan OKÇUOĞLU — AĞASI, bir gün Hâcı olmak dileğiyle HİCÂZ'a gidip, Kurban Bayramı Arafası'nda "Arafat'a yetişiyor. O gün HANIM'ı da, evin aşhana'sında, ikinci vakti kabristan ziyaretinde yok-sullara dağıtılmak üzere HELVA pişiriyor. Bu sırada khizmeker KELOĞLAN'ı da çağırıp ona sıcak sıcak yemesi için bir sahan helva veriyor. Az sonra helvayı yiyip bitirerek sahanı geri getirip aşhana'da Hanım'a veren ve dua eden KELOĞLAN:

"— Ah Hanım Ana, benim Ağa'm sıcak helvayı çok sever; şimdi Kâbe'de gönlüne düşmüş, helvayı göresimştir. Bir sahan helva daha olsa da, sıcak sıcak Ağama ulaştırırsam!"

D'yerek aşhanadan çıkıp gitmeye koyu-

lurken, içinden gülümseyen HANIM, "herhalde KELOĞLAN, bayak verdiğim helvadan doymadı da, Ağa'sını bahane ederek gine helva yemek istiyor", düşüncesiyle, daha büyük bir kapaklı sahanı helva ile tepeleme doldurup, kapağını da örterek:

"— Ke'og'an oğlum, al da bu sıcak helvayı Ağa'na götür!"

deyip, dolu sahanı kendisine veriyor. Meğer bu sırada, "iyilerden" olan Okçuoğlu — Ağa'sının da ARAFAT DAĞI'nda kurban keserken gönlüne helva düşüp, kokusu burununda tütüyor. ERMiŞ KELOĞLAN da, ("tayy-î — mekân" ile) ARAFAT'ta AĞA'sına yetişti-rerek:

"— Buyur Ağa, Hanım Ana'm Ağa'a Helvası yapmıştı da, bunu da yemeniz için size gönderdi"

d'yerek, sahanıylasıcak helvayı Ağa'sına verip, gözden kayboluyor ve Okçuoğlu köyüne dönerek, yine khizmekerlik işlerine bakıyor.

"Vakti gelip de, Hâcılar yerlerine dönerken, ZARŞAT KÖYLÜLERİ de KARS yolundan "HÂCILARI KARŞILAMA"ya geliyorlar. Bu sırada, helva sahanını yanında getiren OKÇUOĞLU — AĞASI da:

"— Benim elimi öpmeyiniz; ben Hâcı oldumsa da, bir Keloğlan olmadım. Bizim Keloğlan Ermiş'tir ve bizlerden önce Arafat'ta kurbanını kesti, Gidin de, önce onun elini öpün!"

d'ya söyleyip, yanındaki evlerinin damgası vurulu bakır helva sahanını da gösterip, macerasını anlatıyor. Hâcıları karşılamaya gelenler, yoldan dönerek, acile ile OKÇUOĞLU'ya yöneliyorlar. Bu sırada mevsim kara kış imiş. Malları suvarıp akhuza yerleştiren KELOĞLAN, sırtındaki saman — sepeti ile merekten dönüp, yemlemeye geliyormuş. Hâcıları karşılayan kalabalıktan ille yetişenler, sırtında saman — sepeti dolu olan KELOĞLAN'ı görünce, yetişip:

"— Sen Ermişler'den imişsin de habermiz yok, Keloğlan!"

D'yerek üzerine üşüşünce, sırtında saman dolu sepeti ile KELOĞLAN, tepeye yokuş yukarı kaçarak, ellerinden kurtulmak istiyor. Sonunda ziyaretçiler yetişince de, sırtın üstünde ruhunu teslim edip, Tanrıya kavuşuyor. Şimdi, Okçuoğlu ile Meydancık köyleri

arasında ve Kars — Çayı solundaki sırtta KELOĞLAN'ın TÜRBESİ vardır. Gevresi bayağı bir duvarla çevrilmiş ve kurban kesilecek yer ile ocağı da yapılmıştır. Buraya, AĞZI EĞRİ GİDEN, DÜZ GELİR. Yüreğinin düzlüğünden, doğru çalışıp hiçbir haramı işlemediğinden Ulu Tanrı onu, KIRKLAR derecesine çıkartıp, erdirmiştir. Keloğlan'ın kerametleri çoktur. Çocuğu olmayan, olup da yaşamayan, b'ir dileği olan kimseler, Cuma akşamı (Perşembe) günleri giderek KELOĞLAN'IN TÜRBESİ'nde kurban kesip, mumlar yakarak, adaklarını sunarlar. Evel Allahın izniyle, muratlarına ererler.

Bütün Zarşat köyleri gibi, Okçuoğlu da SÜNNİ ve halkı YERLİ (birinci Şahıs — zamirini "ben" diye konuşan Anadolu — Türkünden) dir. Biz bu KARS KELOĞLAN MENKİBESİ'ndeki: "Tayy-i mekân ile" Kâ'be'ye varma ve sıcak helva götürme menkıbesini, HÂCI — BEKTAŞ VELİ' nin XV. Yüzyılda yazılan "VELÂYETNÂME" sinde bulduğumuz gibi, KARA — AMİD (Diyarbakir) şehrinin yakınında ve Silvan yolu kuzeyindeki "TİL — ALO" denilen höyüğün eteğindeki TILALO KÖYÜ ile tepesine adını veren HİZMETKÂR — ALO (Ali) EFSANESİ ile, Ders'm — Tunçeli'deki MUNZUR — SUYU kaynağında yatan ve Munzur — Dağları'na da adını verip, 1650 de EVLİYÂ — ÇELEBİ'nin de "MUNZUR — BABA" diye tanıdığı Kızılbaş — Alevî Evliyası menkıbesinde de bulmaktayız.

Diyarbakir'deki TILALO köylüleri, KARGIN — DEFE OCAĞI'na bağlı KARAKOYUNLU TÜRKMANLARI'ndan "ŞARABI, KADIKÖYÜ — KADIKENDİ, BİSMİL, DARILI" köylüleri gibi Kızılbaş — Bektaşî — Alevî iken, son 60—70 yıl içinde Şâfiî mezhebini benimseme ve Kürtleşme yolunu tutmuşlardır (Viranşehirli Hamid'Ve Alayı Paşası Millî İbrahim Paşa — Berkho'nun yağma, zulüm ve kırgınlardan kurtulabilmek için, başlarına Sultan Hamid zamanında bu halter gelmiştir. Bu keyfiyet orada herkesçe bilinir). Bu bakımdan, b'ir Kızılbaş — Türk menkıbesi olarak gözükken: KELOĞLAN — MUNZUR BABA — TILALO gibi Aras, Murat ve Dicle boylarındaki millî menkıbelerin, Türkistan'a ve Samanlığa varan kaynaklarını araştırmak gerekir.

KÖY ADLARI VE HALK OYUNLARIMIZ

Yazan: Metin AND

TFA'da yazdığım bir yazıda ("Halk Oyunları mızın adlarının anlamları" Tfa, temmuz 1961) halk oyunlarımızı çeşitli sınıflamalara uygularken bu arada oyun adlarının da çok yardımcı olabileceğini belirtmiş, örnekler vermiştim. Bu adların, oyunun çıktığı yer, adımları, hareketleri, hızları, koreografik özellikleri, oyuncu sayısı, taklit olup olmadıkları gibi çeşitli özelliklerini verdiği bu örneklerde göstermişim. Bazı halk oyunlarımız da köy adlarını taşımaktadır. Bu köyler ya bu oyunun çıktığı ile, ilçeye bağlı bir köydür, ya da komşu bir bölgenin bir köyüdür. Bu ad benzerliği bir raslantı olabileceği gibi ya oyunun bu köyden çıktığını, bu köyün bir buluşu olduğunu gösterir, ya da gerek oyuna gerek köye adını veren olay, insan adı, bir inanç gibi bu bölgeyi yakından ilgilendiren ortak bir özellik olabilir. Birinci durumda, yani bu oyunun bir köyden çıkmış olması çok ilginçtir. Köylerin birbirlerinden yollar, çeşitli ulaşım araçları ile bağlanmaması sonucu en güçlü birim olan her köy bağımsız, kendi kültürünü özgün bir biçimde yaratmakta, oluşturmaktadır olduğunu gösterir ki, bu folklorcu için eşsiz bir inceleme alanıdır.

Bu konunun en güzel ve bilinen örneği Balıkesir'in Pamukçu köyünden aynı adı taşıyan PAMUKÇU BENGİSİ'nin çıkmış olmasıdır. Bu güzel oyunu onun usta dansçılarından bir çok defalar seyretmek fırsatını bulmuştuk. Şimdi vereceğim örneklerde ayrıca belirtmediğim dansın çıktığı il ile köyün bağlı olduğu il aynıdır. Her bir köyün bağlı olduğu ilçe ise yanında gösterilmiştir. Sivas'ın ABDURRAHMAN HALAYI, Abdurrahman köyü (Su şehri). Ankara'nın AFŞAR HALAYI, Afşar Köyü (Şerefli Koçhisar), Kars'dan AĞCAFEVKLER, Ağca'ar köyü (Arpaçay), Erzurum barlarından AHCİK, Ahçirik köyü (Tortum), Trakya'nın AHMET BEY'i, Ahmet Bey köyü (Lüleburgaz), gene Trakya'nın ALI PAŞA'sı, Ali Paşa köyü (Silivri), Ankara'dan 6 kişi ile oynanan ARAP OYUNU, Arap Köyü (Keskin), Kars'ın ARPAÇAY adını taşıyan oyunu gene Doğu'da Muş'un Arpaçay köyü (Genç), Ege'nin ARPAZLI ZEYBEĞİ'nin adını Aydın'ın Ar-

paz köyü (Nazilli), Kars'ın ARZUMANI'si, Sivas'ta Arzuman köyü (Hafik), Kars'ın BARDIZ BARI, Bardız Köyü (Sarıkamış), Konya'nın BERMENDE ZEYBEĞİ, Bermende Köyü (Akşehir). Malatya'nın Besni'den KÖSKER'i Urfa'da Köşker köyü, Fethiye'de de oynanan DALAMA, Muğla'nın Dalaman köyü (Köyceğiz)" Tunceli'nden BAŞEKREK oyunu, Elaziz'in Başekrek köyü (Çemişgezek), Kütahya'nın COMBERT oyun havası, Combert köyü (Gediz), Van'dan DEVZER, Devzer köyü (Kâzım Paşa ve Müradiye), Sivas'ın GARIPLER SEMAHI, Yozgat'ın Garipler köyü (Sorgun), Eğin'in GECEGÜ'sü Malatya'nın Gecigü köyü (Kermaliye), İçel'in GER ALI'si, Denizli'nin Ger Ali Köyü (Sarayköy), Bingöl'ün GIRANI'si, Malatya'nın Girani Köyü (Arapkir), Burdur'ın GÖLHİSAR ZEYBEĞİ, Aydın'ın Gölhisar köyü, Trabzon'un HAÇKO oyun havası, Haçko köyü (Alaçabatı), Muş'un HORO'su, Horo köyü (Bitlis), Tokat'ın İBİSKİ HALAYI, İbiski köyü (Niksar), Kars'ın Karabağ'ı, Karabağ köyü (Kağızman), Fethiye'de kadınlı erkekli oynanan KARADENLİ, Antalya'nın Karaden köyü (Korkudeli), Kastamonu KARA KUZU oyun havası, Kastamonu Karakuz köyü, Gaziantep'in KARAKUYU HALAYI, Karakuyu köyü (Nizip), Ankara'nın KARAŞAR ZEYBEĞİ, Karaşar köyü (Beypazar), Trakya'nın KARA YUSUF'u, Edirne'nin Kara Yusuf Köyü, Sivas'ın KARKIN HALAYI, Karkin köyü (Yıldızeli), Sivas ve Yozgat'ta oynanan taklitli bir oyun olan KARTAL HALAYI, Yozgat'ın Kartal köyü (Akdağmadeni), Muğla'nın KINIK OYUNU, Kınık köyü (Fethiye), Sivas'ın KIZIK HALAYI, Kızık Köyü (Zara), Bergama'nın KOZAK ZEYBEĞİ, Kozak köyü (Bergama), Tokat'ın NECİP HALAYI, Tokat'ın Necip köyü, Safranbolu'nun OSMANLI'sı, Zonguldak'ın Osmanlı köyü, Karadeniz'de PAPULAT adlı tek oyun, Çoruh'un Papulat kökü (Pazar), Eğin'in RISVAN'ı, Kırşehir'in köyü Rısvan, Tokat'ın SARSI'ni (1), Sarsı köyü (Artova). Kütahya'nın SİMAV Zeybeği, Kütahya'nın Simav köyü, Artvin'nin Tamara'sı, Gümüşhane'nin Tamara köyü (Şiran), Isparta, Burdur ve dolavlarında oynanan TEKE OYUNU veya TEKE ZOTLATMASI, gibi Aydın, Bur-

Mut'ta Yapılan Karacaoğlan Günü Dolayısıyla :

KARACAOĞLAN ve KARACAKIZ EFSANESİ

Yazan: Edip YILMAZ

Türk Halk Edebiyatı tarihinde bir isim yapmış olan halk ozanlarımızdan Karacaoğlanın mezarının Mut İlçesinin Çukur köyünde bulunduğu dair ortaya atılan gerçekler, bu iddiayı isbat etmiştir. Bu makatlardır ki, vefakâr Mut Belediyesi Karacaoğlan için bir anma günü tertiplemiştir.

Anma gününde konuşan edebiyatçılarımız bu konuda uzun süreler folklor ve antoloji araştırmaları sonucunda halk âşığı Karacaoğlan'ın mezarının Çukur köyünün Toros sırtları üzerindeki Ardıçlı Tepede bulunduğunu kesin olarak ifade etmişlerdir.

Karacaoğlan hakkında kasaba halkının bazı inanışları vardır.

Karacaoğlan, Karacakız adında bir göçe be kızına âşık olmuş. Fakat kız bir süre, Ka-

dur, İçel'de Teke adını taşıyan köyler vardır, Bayburt barlarından VEYSEL, Gümüşhane'nin Veyselefendi köyü, Tunceli'nin VILK veya VILLK oyunu, Elaziz'in Vilik köyü (Palu).

Örnekleri çoğaltmak kabildir. Hele oyunun çıktığı bölgenin dışındaki köylerin adını taşıyan ve buraya alınmayan daha pek çok örnek vardır. Bu arada bazı köylerimiz de oyunların genel adlarını taşırlar. Örneğin Erzurum'un Bar köyü (Tortum), Kars'ın Zeybek köyü (Sarıkamış), Urfa'nın Lezge (Haran), Ankara'nın Lezgi köyü gibi. Bu arada horan, horo, hora, horumi gibi adları olan köyler buluyoruz. Anadolu'nun bazı yerlerinde horon'a horan dendiği gibi Malatya, Elaziz, Erzincan, Afyon, Yozgat'ta Horan köyleri vardır. Muş'un Hora adında köyü (Malazgirt) Mardin'de de Horra köyü vardır (Gercüş). Erzurum'da iki Horumi köyü buluyoruz. Bunun gibi Malatya'da Samah köyü (Akçadağ) vardır. Samah'ın oyun anlamından başka bazı yerlerde (Isparta gibi) düğünlerde oğlan evinden yapılan gece eğlencesine ŞAMAH dendiğini belirtmek gerekir. Karadeniz'de güneş çıkarmak için yapılan danslı tören KUÇ KUÇURA gibi Trabzon'da Kuçera köyü (Sürmene) vardır. Bitlis ve Doğu'da toplu oyunlara verilen BERETE adını gene Doğu'da Malatya, Elaziz köylerinde buluyoruz.

racaoğlana hiç yüz vermemiş. Sevgilisinin bu halini sezen âşık, sazıyla destanlar, maniler, koşmalar ve varsağılar söylemeye başlamış, Karacaoğlan'ın koşma ve mânilerini çadırının yanındaki bir tepeden dinleyen Karacakız, günün birinde Karacaoğlana âşık olmuş. Artık bundan sonra, iki âşık herbiri bir tepeden karşılıklı olarak mâniler söylerlermiş.

Günün birinde Karacakız, yine aynı tepeden mani söylerken ölmüş. Öldüğü bu tepeye halâ Karacakız tepesi denilmektedir.

Karacakız'ın ölümü, Karacaoğlan'ı deliye çevirmiş, bundan sonra uzun yaşamamış, sazını çaldığı tepede ruhunu tanrıya teslim etmiş. Karacaoğlan'ın öldüğü bu tepeye halk Karacaoğlan Tepesi demektedir.

Mut halkı çok sevdiikleri iki âşıkın öldükleri yerlere türbe yaptırmışlar, fakat türbeler zamanla yıkılmış. Bütün Mut halkı bu tepeleri kutsal saymaktadır.

Karacaoğlan'ın sazının uzun yıllar, türbesinin yanındaki ardıc ağacında asılı kaldığı söylenmektedir.

Karacaoğlanın Mut havalisile ilgili söylediği koşmalarından bir iki parça :

*Kismet olur Mut iline varırsam,
Nerkis verir gül, ireyhan alırsam,
Rarst gelip te bir tenhada bulursam,
Al yanaklar bal görünür gözümde*

*

*Bir çiçek açılmış Söğütözünde
Lâle midir, sümbül müdür gül müdür,
Eylim eylim olmuş yârin gözünde,
Zülûf müdür, kâkül mü, sümbül müdür.*

*

*Seçemedim Karaman'ın elini,
Köprüsü yok geçemedim yolunu,
Perçem yaylasının Mengüç belini,
Lâle sümbül bürsün de gidelim.*

Karacaoğlan için hazırlanan gün, ilk defa olmasına rağmen çok fazla ilgi toplamış, en uzak köylerden bile gelenler olmuştur.

Törenin spikerliğini Sıtkı Soylu yapmıştır. Genç edebiyatçılarımızdan Nuri Aydın Seymen, Yıldız Kayhan, Günseli Gürkan, Pars

Gelenekler ve Eğlenceler:

YOZGATTA EĞRİCE (HIDIRELLEZ) HAZIRLIĞI

Yazan: Hasan ÖZBAŞ

Evvel evelinden Eğrice gününü Yozgatlılar mübarek ve müstesna bir gün olarak tanırlar. Hemen hemen bütün Yozgatlılar bu mübarek günü; izzetle, ikramla, ihtiramla karşılarlar.

Yozgatta Eğrice hazırlığı Nisan ortalarında başlar. Bu hazırlıklar daha çok giyim ve yemek üzerinedir. Yozgatlıların çoğu bahar elbiselerini Eğrice günü giyerler. Senenin en leziz en çok çeşitli yemekleri Eğrice gününe hazırlanır. En zengin sofralar, Eğrice günü ağaç gölgelerinde, çimenler üzerinde açılır.

En yaşlı ihtiyarları bile harekete geçen bu mes'ut günü kutlamak için Yozgatta mayıs ayının girişiyile, bayram haftalarında olduğu gibi çarşıda pazarda alış verişte umumi bir canlılık görülür.

Ötedenberi Yozgatta her genç kadın veya kızlar Eğrice günü, güzel desenli, üstün kaliteli çinsten modaya uygun yeni dikilmiş bir elbise ile çıkmak isterler.

Eğrice hazırlığı nişanlı taraflarda daha hararetlidir. Çünkü Yozgatta nişanlı oğlan tarafı kız tarafına Eğricelik gönderir.

Şimdiki gönderilen eğricelikler herkesin malûmudur. Eskiden şunlar gönderilirdi:

Kız için: Entari şalvarlık (dikilecek konurdu), Bürük, papuç veya ayakkabı, yemeni, kına, mum, Şeker (Menengiç şekeri, Çedene şekeri, Badem şekeri gibi).

Kız anaşına: Yemeni veya örtü. Kızın evde bulunan bacılarına ve yengelerine de Çorap, yemeni gibi bir şeyler alırlar bunları bir tepsiye güzelce döşerler üzerine kıvrak örterlerdi. Bunun yanısıra bir tepsi de meyva ha-

Aksu; Karacaoğlan'ı her yönden tanıtmışlar, ozandan konuşmalar, mâniler ve destanlar okumuşlardır.

Mut'ın dans ekibi bilhassa davetlilerin derin hayranlığını ve takd'ini kazanmıştır. Hele küçük Ahmet'in canlı figürleri çok alkışlanmıştır.

Törene İcel valisi Lütfi Hancıoğlu da izlemiştir. Mut'un cana yakın halkı, misafirlerini başlarına taç yapmışlar, konukseverlikte örnek olmuşlardır.

zırlanırdı. Bunlardan başka bir de karagözlü kuzu alınır, kuzuyu süslerler boynuna bir de altın takarlar, Eğriceden bir kaç gün evvel tepsilerle beraber kız evine gönderirlerdi.

Oğlan tarafından Eğrice için gönderilen giyim eşyalarına EĞRİCELİK derler. İki tarafın Eğrice günü beraber mesire mahalline gitmelerine de Eğrice Yapma denir.

Eğrice yapanlar 5 mayıs günü (Eskiden Abdullah ağa bahçesinde idi sonraları Soğlukta) bir köşk tutar veya Çadır kurar. Ayrıca oğlan evi bir yaylı tutar, bol miktarda gelin kız çerezi alır, hazırlar.

Eskiden Yozgatta 5 mayıs günü her evde bir ziyafet hazırlığı vardı. Evin hanımı bugün ocağı çift yakardı, hatta mangala da kömür döker üç ederdi. Hanımların peştamalları akşama kadar önlerinden çıkmazdı. Evin gelinleri kızları, kaynanalar da bu faaliyete karışırlar, kimi hamur açar, kimi mangalda veya saç arasında sini kızartır, kimi kazanların birini indirir birini bindirirdi. Akşamın nasıl olduğu bilinmezdi.

5 mayıs günü akşama kadar yemek işleri biter, evin dibi köşesi iyice yunur temizlenirdi, Zira Eğrice günü Hızır Aleyh'sselam yer yüzünü gezermiş bazı evlere de uğrarmış, hayır bereket getirmiş. Hızır Aleyh'sselâm uğradığı evde yiyecek bir şeye dokunursa o şey hiç bitmezmiş. Onun için bu gece bir çokları erzaklarının ağzını açık bulundurlar.

Yine bugün akşam ezanından evvel niyet tutarlar.

Bazıları ufak bir bal çanağı içine temiz su kor, bunun içine niyet tutanlar yüzük, küpe gibi zati eşyalarını atarlar, çanağı bir gül fidanının dibine korlar. Sabah'eyin niyet tutanlar çanağın başında toplanırlar, içlerinden çok mani b'len biri mani söylemeye başlar. Her mani söylenişte küçük bir çocuk çanakta ki eşyalardan birini çıkarır, çıkan eşya kiminse söylenen mani onun talihli olur.

Teşebbüs halinde bir niyeti olanlar da, bugün akşam üstü bahçesinde ekili, susam veya soğanlardan birinin aynı kökten süren iki pürünü uçlarından aynı seviyede keser, kestiği pürlerden birini kendi talihine tutar,

Kitaplar Arasında :

SARISÖZEN'İN SON KİTABI HAKKINDA

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Rahmetli değerli arkadaşımız Muzaffer Sarısözen, Türk Halk Müsikişi usulleri hakkında uzun yıllar boyunca yaptığı incelemeler sonunda, ölmünden önce "Türk Halk Müsikişi Usulleri" adlı altında bir kitap yayınladı. Bu kitapta bir çok halk ezgilerini notaya alırken rasladığı çeşitli usulleri üç bölümde topladı: 1 — Ana Usuller ve üçerli şekilleri, 2 — Birleşik Usuller, 3 — Karma Usuller. Her üç bölüme ait usuller çeşitli bünyeleriyle şunlardır:

Birinci bölümde ana usullerden iki zamanlı olarak 2/4, (iki ana usullerin üçerli şekilleri) olarak 6/8, — arada 2/4 ten 6/8 e, 6/8 den 2/4 e geçiş örnekleri —, üç vuruşlu ana usul olarak 3/4, 3/8, üçlü ana usullerin üçerli şekli olarak (3 + 3 + 3) şeklinde 9/8, — arada 3/4 ten 9/8 e geçiş örnekleri —, 4 vuruşlu

ana usul olarak 4/4, dört vuruşlu ana usullerin üçerli şekli (3 + 3 + 3 + 3) şeklinde 12/8, — arada 12/8 den 4/4 e, 4/4 ten 12/8 e geçiş örnekleri —

İkinci bölümde Birleşik usullerden, Birleşik Beşli usul olarak 3+2 (A) ve 2 + 3 (B) şeklinde 5/4 ve 5/8, birleşik altılı usul olarak 4 + 2 ve 3 + 3 şeklinde 6/4, birleşik yedili usul olarak 1 — 3 + 2 + 2 (a), 2 — 2 + 3 + 2 (b), 3 — 2 + 2 + 3 (c) şeklinde 7/4, 7/8, birleşik sekizli usul başlığı altında 1 — 2 + 3 + 3 (a), 2 — 3 + 2 + 3 (b), 3 — 3 + 3 + 2 (c) şeklinde 8/8, birleşik dokuzlu usuller olarak 1—3+2+2+2 (a) 2 — 2 + 3 + 2 + 2 (b), 3 — 2 + 2 + 3 + 2 (c), 4 — 2 + 2 + 2 + 3 (d) şeklinde 9/4, 9/8, 9/16,

Üçüncü bölümde Karma usullerden karma onlu usul olarak

1 — 3 + 2 + 2 + 3 (A) — önce birleşik (a), sonra (b) tipi beşliler, 2 — 2 + 3 + 3 + 2 (B) — önce birleşik (b), sonra (a) tipi beşliler — şeklinde 10/8, 10/16, Karma on birli usul olarak 1 — 7 + 4 (A), 2 — 5 + 6 (B) şeklinde 11/8, Karma on ikili usul olarak (2 + 3 + 2 + 3 + 2) ve (3 + 2 + 2 + 2 + 3) şeklinde 12/8, Karma on beşli usul olarak 1 — 7 + 8 (iki birleşik), 2 — 7 + 8 (Bir birleşik, iki ana usul), 3 — 8 + 7 (iki birleşik) halinde 15/4, 15/8, Karma on altılı usul olarak 16/8, karma on sekizli olarak 18/8, karma yirmili olarak 20/8 — (3 + 3) + (2 + 2 + 3) + (3 + 2 + 2) şeklinde. — Karma yirmi birli olarak: 12 + 9 şeklinde 21/8.

Sarisözen bu usullere ait memleketin çeşitli bölgelerinden 150 kadar örnek vermiş,

işaret eder. Sabahleyin kontrol eder. Eğer kendine tuttuğu pür uzamış ötekini geçmişse niyetinin olacağına işaret sayar.

Evlenme çağı geçmek üzere kızı olan bazı analar da kızının bahtı açılması temennisiyle bugün akşam üzeri bir evcik yapar. Anne evciği yaparken pek samimi bir arkadaşı da tesadüfen oradan geçiyormuş gibi yaparak aralarında şöyle bir konuşma olur:

— Kolay gelsin ne yapıyorsun?

— (Anne, Kızının ismini söyleyerek) evini yapıyorum.

— Hayırlı olsun, tez gün tez saatte olsun. Diye üç defa tekrarlar.

Bunlardan bir de uzun zaman zulüm altında olan veya delisi olan veya herhangi bir derde mübelâ olup ta her şeye baş vurduğu halde bir türlü kurtuluş yolu ve izi bulamayan bazı kadınlar bugün hocaya bir arzuhal yazdırır sabahleyin bu arzuhalini suya vererek

Cenabi Allahdan istidat eder.

Eskiden 5 mayıs günü evlerdeki bu faaliyetlerden başka hanlarda yaylıcılar da yaylı ve atlarını süslerler, Ciritçiler de yarınki ciritte hazırlanırlardı.

Gine bu gece evlerde pek çok hanımlar ellerine kına yakmağı unutmazlar.

Muhterem dinleyicilerim. Biraz sonra günler değişiyor. 179 gündür insanları mangal başına toplayan kasım günleri tamamlanıyor. Hızır günleri giriyor. Artık evin başköşesinde her gün kucakladığımız sobalar kömürlüğe. Bundan sonra dağlar misafir kabul ediyor. Evlerimizde pencerelerimiz açık oturabileceğiz. 186 gün devam edecek olan bu ferah günlerin şafağı bu sabah sökülüyor. Cümleli ze kutlu olsun.

Cenabi Allah evlere bereket bolluk, başlara iyilik sağlık, ortalığa dirlik düzenlik ihsan eyliye.

ESKİ İSTANBUL'DA USTALIK

Yazan: Münevver ALP

"Eski İstanbul Hayatı" dizisi altında yayınlanacak olan bu yazıları kaleme alan Münevver Alp, Eski İstanbul'u manevî taraf ile tanıtacak olan yazıları için şu bilgiyi vermektedir:

"Meşrutiyet'in ilân edildiği 1908 yılında 20 yaşlarında idim. Anneannem o tarihte vefat etti. Annem de 1944 yılında 79 yaşında öldü. Onlardan 1830'ü 1870 yılları İstanbul Hayatı hakkında dinlediklerimi, yaşamış oldukları toplum ve aile hayatını Annem adlı bir roman şeklinde kaleme almıştım. Bu romanda geçen olayları da ayrıca birer haşiye olarak yazmamı icap etti. En aşağı 120 yıl evvelki İstanbul halkının yaşayış hayatı hakkında bizzat yaşayanların ağızından tesbit edilen ve birer hakikat olan bu folklor unsurlarını, sizin aracılığınızla Türk Folklor Araştırmaları dergisinde yayınlanmak üzere te'be okuyorum. Daha sonra kitap halinde çıkarıp gelirim de Bakırköy Halkevi'ne verebilirsiniz. Bu yazılarım bir hizmet sayılırsa, kendimi bahtiyar sayacağım."

Ben de Münevver Alp hanımefendinin bu yazılarını teybtten yazıya geçirerek Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde yayınlamayı bir görev biliyorum.

Dr. Hüseyin VULAŞ

Ustalar, mahallenin veya semtin hatırı sayılır, oldukça varlıklı, evi geniş, odası fazla, ağır başlı, gençliğinde dile gelmemiş, orta yaşlı ve eli marifetli, evlerine vakitli vakitsiz girip çıkan genç oğlu, damadı, torunu olmayan ailelerin hanımları veya anneleri olurdu.

Her önüne gelen eli marifetli, hünerli kadın, usta olamazdı. Olsa dahi kimse o gibilere emniyet edip kızlarını gönderemezlerdi.

Kız anneleri mektepten aldıkları kızlarını tanıdığı, itimat ettiği, kendi sözü ve nazı geçtiği mahalle veya semt komşusuna götürür, binbir rica ile kızını çırak kabul ettirmeğe uğraşır.

Bu çırak kabul etme ve ettirme işi yalnız hatır ve gönül işi değil, aynı zamanda maddî bir imkân işi idi. Çünkü evine çırak alan, alacak olan bir hanımın evinde fazlasından bir büyük odası olması lâzımdı. Bu odalar

ne kadar büyük olursa olsun, hattâ divanhane dedikleri büyük odalar bile altı gergeften fazla alamazdı.

Alçak bir masa şeklinde olan bu gergefler, hem boy boy, hem müteharrikti. Küçük parçalar, uçkur başları çevre uçları, el bezleri işlenirken bir metre kare yer tutan bir gergef, büyük işlerde, bohça köşeleri, sandık örtüleri işlenirken iki, üç metre yer kaplardı.

Bu bakımdan bazı ustalar iki üç bazıları dört çırak alabilirdi. Beş altı çırak olan ustalar pek nadirdi. Çoğunluk üç dört çırak alan ustalarda idi. Bu sebepten çok sevdiği bir ahbabının kızı da olsa yeri elverişli olmadığı için kabul edemezdi.

Usta olan hanımlar da, 12 yaşına gelmiş mektebini bitirmiş kızlarını, torunlarını kendileri yetiştirmezler, emin oldukları komşularına,

ladığı Bulgar Halk musikisi ölçüleri arasında Sarisözen'in bulunduğu 2 + 3 + 2 şeklindeki (Kangal — Gül) türküsü tipinde bir ezgiye raslanmıştır. Ferruh Arsunar'ın 'tesbit ettiği 9/2, 18/8 lik ölçünün de Bulgar halk müziğinde mevcut olduğu görülmüştür. Buna karşılık şimdi buraya nakli mümkün olmayacak bir

çok Bulgar halk musikisi usullerine de bizde henüz raslanmamıştır. Bulgarlar folklor çalışmalarına bizden çok önce başlamışlar, birçok mühim ilmi ve propaganda yayınları yapmışlar, öyle ki dünya'ya ilk defa duyurdukları 7 ve 9 zamanlı ölçüler gibi bizim aksak ölçüler için 'Avrupalılara

(Bulgar Ritimleri) dedirtmişlerdir.

Bütün bunlar bizim bu alanda nasıl hummalı bir faaliyetle çalışmamız gerektiğini gösterir. Bu bakımdan Sarisözen'in gayretini büyük takdirlere layık bulur, rahmetliyi minnet ve şükranla anar, bu konuda çok çalışmak zorunda bulunduğumuzu hatırlatırız.

ARAŞTIRMALARI

ahbablarına çırak verirlerdi.

Bu hâl "seninki bana ben'iki sana" bir değiş tokuş işi olurdu. Çünkü kendi evlerinde, ev işlerinde olsun, el hünerlerinde olsun nazlanan annesine, dadısına güvenen bu yüzden tembelleşen, ev işi öğrenmeden yetişen kız çocukları, usta evlerinde bu işleri mecburen görüp öğrenir, ev işine alışmış, bu yüzden işe pişmiş olurdu.

Ev hanımı olunca sıkıntı çekmez, ev işlerini yadırgamazdı.

Bu gergeflerde renk renk ipeklerle, çeşitli hesap işleri, sıрма, kıllaptanla divan işleri işlenirdi. Yemeniler, grepler, hotozlar için iğne ve mekik oyalara, iğne ve tığ dantelleri gibi, o zamanlar henüz dikiş makine'leri icat edilmediği için ince el dikişleri, sökülük, yama işleri de fiilen öğretilirdi.

Bu gergeflerde işlenen bütün işler, yapılan oyalara, danteller hepsi ustanın kendi malı, kendi masrafı ile olduğu için, ustalar işlenen bütün işlerin gayet düzgün işlenmesine, kumaş, ipek ve kraptanların ziyan edilmemesine son derece dikkat ederler, titiz davranırlardı.

Çıraklar ev işlerini bitirip yemekten sonra gergef odasına geçiller mi, ustalar çırakların başından bir dakika ayrılmaz, gergeften gergefe dolaşır, hepsinin kusurunu görür, bulur, icap ederse kumaşı bozmadan söktürürdü. Yanışları tekrar edenleri tekdir ederdi.

Çıraklar da, ustalarından tirtir titrer, kor kor, sayar, yanlış yapmamağa, ustanın gözüne girmeğe çalışır, bütün gayretini harcardı.

Ustaların iki üç sene çırakları için sarf ettikleri kumaş, ipek, klaptan, öğle yemeği masrafları ile manevî olarak bütün vaktini, gezmekten, eğlenmekten, seyirden, seyrandan, konudan komşudan uzak kalarak kendini çıraklarına iş ve hüner öğretmeğe hasretmesi karşılığı elde ettikleri maddî kârlar şu idi:

Eğer kendi kızları, varsa çıraklarına yaptırdığı bu işlerle, nakışlarla onların çehizlerini hazırlamış olurdu. Şayet çocuğu çocuğu yoksa, bunları bohçacılar satar, etmiş olduğu bütün masrafları kârı ile elde etmiş olurdu.

Manen kazandığı ise hem büyük bir sevap, hem de yetiştiği çıraklarının ölünceye kadar ona bir ana gibi bağlı kalışları, onu

sevişleri, sayışları, öldükten sonra da onu her vesilede anışları, ona rahmet okuyuşları idi. Bu da maddî kârdan daha büyük bir kâr sayılırdı.

Bir çırak, evinde kahvaltısını eder, mektebe gider gibi ustanın evine giderdi. Öğleye kadar çeşitli ev işleri görür, öğle yemeğini ustanın evinde yer. Yemekten sonra akşam ezanına yarım saat kalıncaya kadar (yani alaturka saat onbirbuçuğa kadar) nakış odasında nakış işler veya oya yapardı. Ezana yarım saat kala ustanın evinden çıkıp kendi evine dönerdi.

Ustasının evinde öğretilen nakışlar, oyalara işin fantazi tarafı idi. Ustalardan elde edilen asıl mühim görgü, ev işleri idi. Ev işlerinin ise hepsi bir usule düzene bağlı idi. Bir yatak nasıl toplanır? Yorganlar nasıl kaplanır? Bir bohça nasıl kapanır? Bir mum şamdana nasıl dikilir? Mum yanarken üstündeki ftil mumu söndürmeden makasla nasıl alınır? Ütüye nasıl bir ateş konur? Yaşmaklar nasıl kolalanır? Toz ve örümcek nasıl alınır? Kışın kömür nasıl yakılır? Hepsi ayrı ayrı yaptırılarak gösterilir, öğretilirdi.

Ev işleri şöyle sıralanırdı: Kuyudan su çekmek, yukarı kat helâlarına su taşımak, helâları, muslukları yıkamak ve temizlemek, taharet ve abdest alma küplerini doldurmak, yatakları toplamak, yüklüklere yerleştirmek, sed'leri düzlemek, ortalığı yukarıdan aşağı süpürmek, şamdanları temizlemek, mumları dikmek, kışın mangal göbeklerini ocağın başına taşımak, göbekler mutfakta iken mangal kenarlarını temizlemek, yazın bahçede çirçekleri, asmaları sulamak, çamaşır asıp toplamak, ütü yapmak, sökülük dikmek, yırtık olanları yamalamak. Bu ev işleri, çıraklara sabahtan öğleye kadar yaptırılan günlük ev işleri idi.

Çıraklara yaptırılmayan işler de şunlardı:

Bulaşık yıkamak, et ayırmak, sebze ayıklamak, yemek pişirmek, çamaşır yıkamak, kü elemek, kömürlükten kömür çıkarmak, tahta silmek, taşlık yıkamak.

Çıraklara yaptırılmayan bu işleri usta olan hanımların evlerindeki yardımcıları, harlayıkları yapardı.

Derlemeler :

HAYVANLAR ÜZERİNE SÖYLENEN ATASÖZLERİ

AR I

Arı bal alacak çiçeği bilir. Arı baldan mı yoksa dumandan mı kaçar. Arı bey olunca kovana üşer. Arı gibi sokar. Arı gibi üşer akrep gibi sokar. Arı kadar eri olanın dağ kadar yeri olur. Arı kovana gider. Arı kovana gibi işler. Arıdan bal almak herkesin kârı değildir. Arının dikenini gördüm balından el çektim. Arısını söndüren balını yer. Arıya kovana emanet olmaz.

ARSLAN

Arslan kuyruğu ile oynamak kendi başına iş açmaya çabalamaktır. Arslan kükrerse atın ayağı kösteklenir. Arslan mert olur kaplan hilekâr. Arslan postunda gönül postunda. Arslan yatağında yakışır. Arslan yatağında yâğıt çağında. Arslandan doğan arslandır. Arslanın ölüsünden tilkinin dirisi. Arslanla gezen faşa, kurtla gezen leşe konar.

BALIK

Balık ağa girdikten sonra akli başına gelir. Balık baştan kokar. Balık baştan avlanır. Balık gibi birbirini yer. Balık isteyen gönlünü suya koyar. Balık kavağa çıktığı vakit kösenin de sakalı biter. Balık kavağa çıktığı zaman akıllanacaktır. Balık kılçıdır boğazda da kalır. Balık suda yaşar. Balık sudan çıkınca ölür. Balık tavada tavşan ovada. Balık tutan unmaz, yiyen doymaz, alıp satan kâr eder.

DEVEKUŞU

Deve kuşu gibi, yüke gelince kanadını uçmaya gelince ayağını gösterir. Deve kuşu gibi yüke gelince kuşum der uçmaya gelince deveyim der. Deve kuşuna yük götür demişler ben kuşum demiş uç demişler deve uçar mı demiş.

HOROZ

Horoz bile dişisini kıskanır. Horoz çok olan yerde sabah erken olur. Horoz evlendi komşu tellendi. Horoz kendi çöplüğünde öter. Horoz ölmüş gözü çöplükte kalmış. Horoz sesi işitmedik altın var. Horozdan kaçır kur-

Hazırlayan: Hayret M. TÜRMEŒ

banlık koyuna eldivenle yem verir. Horozsuz köyde sabah olmaz. Horuzu çok olan köyde sabah erken olur.

KURBAĞA

Kurbağa vararak vararak demiş. Kurbağanın gözüne kırk yıl aşık olmuşlar. Kurbağasız göl olmaz.

LEYLEK

Leylek havada yumurtası tavada. Leylek yuvasından yavru atar gibi bizi atma. Leyleği kuştan mı sayarsın yazın gelir kışın g'der. Leyleğin attığı yavruya benzer. Leyleğin günü laktakla geçer.

TAVŞAN

Tavşan dağa küsmüş dağın haberi olmamış. Tavşan derisine katlanır. Tavşana kaç tazıya tut.

TAVUK

Tavuk ayağı yemiştir içerisini tırmalar. Tavuk bile su içerken göğe bakar. Tavuk eşe eşe gözünü çıkarır.

TAY

Tay at olunca sahib'i mat olur. Taya attan dayak (değnek) yedir deminde.

TEKE

Tekeden süt çıkarır.

TILKI

Tilki kendim için demem ama bağlar üzüksüz yakışmıyor demiş. Tilki tavukları taşılayanlara Allah gazabınızı arttırsın dermiş Tilki ne kadar yatsa yine yatacağı yere varır Tilki ininde arslan yatmaz. Tilki tilk'liğini bildirinceye kadar post elden gder. Tilkiye tavuk kehabı yermisin demişler adamın güleceğini getiriyorsunuz demiş. Tilki yatağını bilir. Tilkinin pazarda işi ne. Tilkinin yüz masalı varmış doksandokuzu tavuk üzerine. Tilkinin dönüp do'laşacağı yer kürkçü dükkanıdır. Tilki iki defa tuzağa düşmez. Tilki ateşten nasıl atlanacağını bilir.

Sözcükler, Deyimler, Örf - Âdet ile Gelenek ve Kotan Türküleri:

KARŞTA KOTAN

— II —

Yazan ve Çizen: Mürsel KÖSE

D — ÖRF ÂDET VE

GELENEKLER :

1) K o t a n d ü z e n i Elemanları:

a — KOTAN :

Bir köyde her çiftçi kotana sahip değildir. Çünkü değme çiftçi öyle tek başına 8 — 10 çift öküzle işleyen bir kotan düzeni kuramaz. Kotanı olsa bile, yeteri kadar insan ve hayvan gücünü bir araya getiremez. Bu yüzden bir köydeki yakın akraba ve dostlar kotan zamanı gelince, işbirliği yapıp gerekli güçlerini birleştirmek zorundadırlar.

b — ÖKÜZ VE CAMIŞ (MANDA) LAR:

Çiftten sonra otlaklara salınıp iyi beslenen öküz veya buruk — camışlar "KÖKÜNÜ ALIR" yani semirip ilikleri dolar, ondan sonra da kotana koşurlar.

Kotanın büyüklüğüne göre, bir kotana dört, sekiz veya on, on iki boyun öküz koşulur. Eğer var ise manda da koşulur. Burada var ise demekten maksadımız, camış (manda) nın bakımı çok zordur. Bu yüzden onu ancak zengin, "AĞIR RENÇBERLER" saklayabilirler. Tabii öküze göre de çok kuvvetlidirler.

Yine bazı köylerde, tek başına kotan koşabilecek derecede "VARLIKLI" aileler de yok değildir.

c — MAJGAL :

Kotanın tutulacak yerlerine "MAC" ve kotanı tutan kimseye de "MAJGAL" (Maç — kal) adı verilir.

Majgal — Macgal kotanın tek sorumlu kişisidir. Güçlü — kuvvetli, dayanıklı, kotandan iyi anlayan, ayarını iyi yapıp düzenli işlemlerini sağlayan kimseler "MAC'ı TUTAR" lar. Bu konuda da "MACI KİM TUTUYOR" veya "MACA KİM GİDİYOR" deyimleri kullanılır.

Usta majgallar kotanı öyle ayarlar ve düzenli işlemlerini mümkün kılarlar ki, basta, bir kere toprağa saptırdıktan sonra, ellerini çeker artık tutmazlar. Öbür başa değin serbest kotanın yanında yürüyerek giderler. Ve kotan hiç hagoslan çıkmaz. Buna da "KOTANA TOPPAĞI SEVDİRMEK" denir.

Hodaklılar (sürücü çocuklar), majgala gerekli itaati göstermek zorundadırlar. Su getirirler, bulaşık yıkarlar, majgalın eline su dökerler. Yine akşamı majgalın çoraplarını çırpar, çarıklarının yumuşasını diye, nemli toprağa gömerler vb.

d — HODAKHLAR:

Kotanda öküzleri süren çocuklara "HODAKH" (hodak) adı verilir. İki boyun (dört öküzü bir hodakh sürer. Bunlar devamlı olarak öküzlerden bir çiftinin boynunda otururlar. Bunun için de "ÖKÜZÜN BOYNUNA BİNME VE İNME" deyimini kullanılır. Hayvanlara fazla ağırlık olmasın diye de ancak 8—10 yaşlarındaki çocuklara hodaklılık yaptırılır.

Bir hodağın sürdüğü iki boyun öküzden, boynuna b'ndiklerine "HODAKH ALTI", onun önüne koşulmuş olana da "ÇOROS" adı verilir (bakınız. Şekil: 1). Adı geçen her iki boyun öküzden öğleğe değin birisi, öğleden sonra da diğeri sıra ile hodakh altına ve çorosa koşurlar. Ancak zayıf ve çelimsiz öküzler hiç bir zaman hodakh altına koşmazlar.

Bazı hayvanlar da boyunlarında ağırlık olmadı mı iy çekmezler. Bunların çorosa koşulmaları gerektiğinde "BOYUNDURUK" larının ortasından 7—8 Kg. lık bir tas asılır. Bu taş da "HODAKH TAŞI" adı verilir.

Hodaklılar iki öküzün birlikte koşdukları "boyunduruk" un ortasına ve yüzleri majgala (kotana), arkaları ise gid'ş yönüne (çorosa) dönük olarak otururlar. Ayaklarını da zencirlere dayamak suretiyle dengelerini temin ederler. Öküzler kotana, arka arkaya ve bir ucu kharazanın "DAŞSAKH" denilen çengelene geçirilmiş olup boyunduruktan, boyunduruca devam eden zencirlerle koşurlar.

Hodaklıların ellerinde uzun ve sağlam çubuklar bulunur. Fakat bunlarla öyle hayvana, canlarını yakarcasına vurmazlar. Çünkü, kotana başladıklarının ilk iki üç günü içerisinde öküzleri HORAVEL sövliverek, SES VE TÜRKÜ İLE SÜRMEĞE ALIŞTIRILIR. İleri deki horavel konusuna bakınız). Çubukların uçlarını sivirleterek onunla öküzleri hafiften

"MODOLLARLAR" (dürterler). Çubuğun yontulan kısmı kabuktan çıkmış olacağından, güneşte kuruyarak çabucak çatlar. Bunu önlemek için de o kısmı, dikkatlice öküzlerin kulaklarının içerisinde döndürerek, KULAK KIRI İLE YAĞLARLAR. Ayrıca esnekliğini korusun diye geceleri de bütünü ile nemli toprağa gömerler.

e — ÖKÜZCÜLER:

Çiftçilikte hiç bir iş hayvanlar için, kotan kadar yorucu ve ezici değildir. Hatta öyle olur ki, son zamanlara doğru hayvanların boyunları hep şişer, yaralar açılır aynı zamanda çok ta zayıflarlar. Çünkü, 20—30 gün devamlı olarak —BOYUNDURUK ALTINDA" kalırlar. İşte bu yüzden kotan öküzleri her zamankinden ayrı olarak özel bir bakıma muhtaçlar.

Kotana koşulan öküzlerin belli zamanlar-terli hem de aç olduklarından yatmaları uygun dinlendirilmeleri gerekir. İşte bu iş için ayrıca görevlendirilen kişilere "ÖKÜZCÜ" adı verilir. Öküzçülük çobanlık demek değildir. İşin anlam, önem ve özellikleri; bu ikisi arasında ayrıca bir ayırım yapmayı gerektirmeyecek kadar aşîkârdır.

Kotanı bir günde iki defa açarlar. Biri kısa bir müddet için öğlenleri, diğeri de geceleri. Bu yüzden öküzçüler de ikiye ayrılır. Bir "EVLE (ÖĞLE) ÖKÜZCÜLERİ", bir de "GECE ÖKÜZCÜLERİ".

ea — EVLE (ÖĞLE) ÖKÜZCÜSÜ:

Öğle öküzçüsü bir tek kişidir. Kotan öğleye açılacağı zaman hazır bulunur. Öküzleri alıp götürür. Otlak yerlerde otarır, suvarır. Kısa bir zaman için de yatmalarına izin verir. Sonra vakit gelince getirip majgal ve hodakhlara teslim eder.

eb — GECE ÖKÜZCÜLERİ:

Asıl önemli olanı gece öküzçülüğüdür. Bunlar MUTLAKA İKİ KİŞİ OLUR. Görevleri akşam kotan açılıncaya başlar, ertesi gün koşuluncaya dek devam eder. Yukarıda da değinmiştik, kotan hayvanları haddinden fazla yorar. Bütün gün bu ağır yükün altında ezilmiş olan öküzler, akşam boyunduruktan açılır açılmaz yatmak isterler. Fakat o anda hem terli hem de aç olduklarından, yatmaları uygun görülmez.

İşte gece öküzçüleri, kotan açılır açılmaz, hayvanları alıp önce "BİR AĞIZ" otarırlar.

Sonra kısa bir müddet için yatırır. Böylece hayvanlar biraz dinlendikten sonra, tekrar kaldırarak, bal otlaklı yerlere götürüp doyuruncaya dek otarırlar. Sonra da suvarırlar. Böylece "DOYGUN" hayvanları kotanın yanına getirerek yatırır. Bu sırada kendileri asla uyumayıp, hayvanların etrafında dolaşırlar. Çünkü:

Kotan zamanı hırsızlık hadiselerine de rastlanır. Hayvan hırsızları kotanı kendileri için iyi bir fırsat sayarlar. Dikkatsiz öküzçülerin önünden ve uykucul hodakhlardan altından, kolaylıkla öküzü alırlar.

Hırsızlar bir öküzü ellerine geçirdiler mi, kolay yakalanmaz, çabuk uzaklaştırırlar. Şöyle ki; bir kişi öküzün kulağından tutar. Bir başkası da arkadan hayvanın kuyruğunu iyice bükür. Yetmiş yirmi gibi, öbür eline de sivri bir şey alır hayvana dürter canını yakar. Bu şekilde o yorgun öküzü alıp sür'atle kaçırlar.

Buna "ÖKÜZÜ KUYRUKLAMAK" denilir. Örneğin: Kotanda hiç bir zaman öküz çalmışlar demezler, "FELANIN ÖKÜZÜNÜ KUYRUKLAMIŞLAR" derler.

Bazan çok usta hırsızlar, hodakhlardan uykucul oluşlarından faydalanırlar. Gecedan koşmuş bir kotanda, bakarlar ki hiç ses seda gelmiyor. Ne türkü sesi var ne horavel. Anırlar ki bu hodakhlardan öküzün boynunda uyukluyorlar. Karanlıkta, bu başta ileriki öküzlere yaklaşır, öküzün birini boyunduruktan açarlar. Hırsızın birisi boyunduruğa geçer. Başa çıkıncaya dek, ötekiler öküzü hayli uzaklaştırmışlardır. Öbür başta boyunduruğu bıraktığı gibi, karanlıklar arasında kendisini kaybeder.

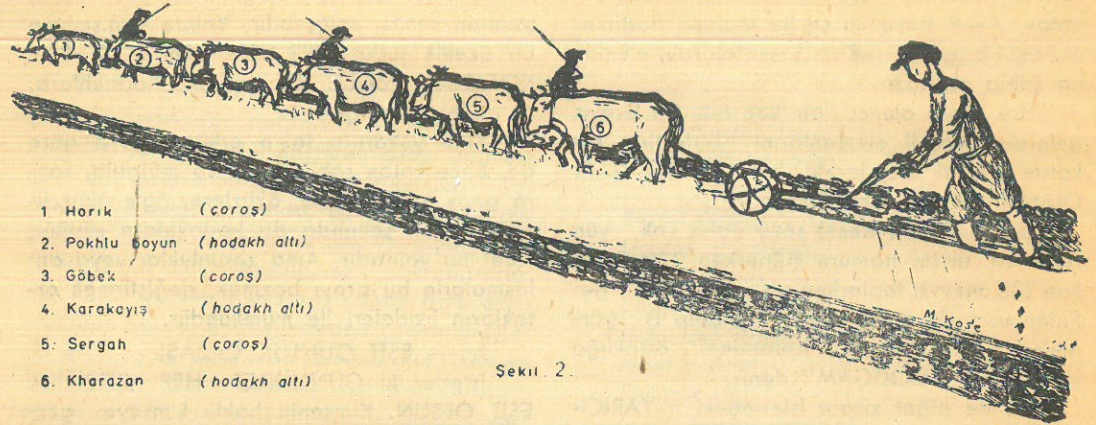
İşte öküzçülerin iki kişi olmalarının bir sebebi de böyle tehlikelerden hayvanları koruyabilmektir.

Sabaha karşı kotanı koşma zamanı gelince, majgal ve hodakhları uyandırır. Öküzleri kaldırıp kotanı koşarlar. Bu sefer öküzçüler uyurlar, ötekilerin ödevi başlamış olur.

f — ÖKÜZLERİN KOTANA KOŞUM SİRALARI:

Kotana koşulan öküzlerin adıkları yere göre adları vardır. Bu durum da ayrı bir önem ve özellik taşıyor. (Sekil: 2).

Bu adlandırma genel olarak BES BOYUN ÖKÜZ İÇİNDİR. Yani beş turlüdür. Hodakhları

1. Horik (coroş)
2. Pokhlu Boyun (hodakh altı)
3. Göbek (coroş)
4. Karakayış (hodakh altı)
5. Sergah (coroş)
6. Kharazan (hodakh altı)

Sekil 2.

da öküzler de buna göre adlandırılırlar. Eğer beş boyundan fazla öküz var ise (ki çok defa 6—8 boyun olur) DIPTEN UCA DOĞRU, her iki boyun öküz aynı adı alır. Bu adlandırma şöyledir:

fa — HORİK:

EN UÇ KISMA KOŞULAN ÖKÜZLERİN YERİ VE ADIDIR. Buraya en genç ve "AYAĞI NA ÇEPIK" (hareketli) öküzler koşulur. Çünkü horik; bir kervanın kılavuzu gibidir. Özellikle "BAŞLARDA DÖNERKEN" çabukluğu mümkün kılar. Eğer buraya tembelle "AĞIR AYAK" öküzler koşulacak olursa, "DÖNEKLER" de bütün öküzler zencirlere takılıp dolaşırlar.

Horiğe koşulan öküzlere "HORİK ÖKÜZLERİ" ve sürücülerine de "HORİK HODAĞI" adı verilir.

fb. POKHLU — BOYUN:

HORİĞİN HEMEN ARKA SIRASI. Buraya koşulan öküzlere "POKHLU — BOYUN ÖKÜZLERİ" ve sürücülerine de "POKHLU — BOYUN HODAĞI" adı verilir.

fc — GÖBEK:

Pokhlu — boyun'un arkasına ve bütün öküzlerin ortasına düşen yer. Öküzler ve hodakhları da ona göre ad alırlar.

fd — KARAKAYIŞ VE SERGÂH:

Göbeğin arkası ve kharazanın önüne gelen yer. Eğer öküzlerin tamamı bes boyundan ibaret ise, bu yerin bir adı da "SERGÂH"tır. Beş boyundan fazla ise, kharazanın önü SERGÂH, sergâhın önü de "GÖBEK"tır. EĞER CAMIŞ (MANDA) VAR İSE, MUTLAKA BU SERGÂHA KOŞULUR. Ve yerleri hiç değiştirilmez. Halbuki diğer öküzlerin koşum yerleri her zaman için değiştirilir. Camış yoksa, sergâha

en kuvvetli, iri yapılı öküzler koşulurlar. Buraya koşulan öküz ve hodakhları da aynı ad ile anılırlar.

fe. KHARAZAN VEYA DIP:

Kotana en yakın, boyunduruğu doğrudan doğruya kharazanın koluna bağlı olarak koşulan öküzlerin yeri. Buraya ayrıca "dip —dib" de denir. Sürücüsüne de "KHARAZAN HODAĞI" adı verilir.

Kharazan hodağının ayrı bir özelliği vardır: BİRKERE DİĞERLERİNE GÖRE YAŞI BIRAZ DAHA BÜYÜK OLUR. Çünkü, hem majgalın yardımcısıdır, hem de onun devamlı olarak kotanı izlemesi gerekir. Kotanın hagostan çıkmasına dikkat eder. Bu yüzden kharazan hodağı 14—15 yaşlarında olur. Onun için de derler ki "KHARAZAN HODAĞININ, KENDİSİNİ TANIMIŞ OLASI GEREKİR". Majgal bütün gün kotanın arkasından yürür. Yorulur. Kolları ağırır. Ara sıra kharazan hodağı, iner gelir kotanı — macı bir iki baş tutar. Majgal serbest kalır. dinlenir.

Hodakhlardan almış oldukları bu adlara göre bir "TEKERLEME" vardır. Bunu söyler, birbirlerine takılırlar:

HORİK HORİK beğler yeri.

POKHLU — BOYUN ondan geri.

GÖBEK.. vuran yeri.

KARAKAYIŞ'a ayrılan — aşı.

KHARAZAN'a kertik — başı.

MAJGAL'a da kuzu düşü (yahut, kuzgun leşi).

2) M o d g a m : (l m e c i — l m e c e)

Yukarıda kısaca işaret etmiştik ki, bir köyde, herkesin tek başına bir kotan düzeni

curması mümkün değildir. Çünkü, herkes bir kotan, 7—8 boyun öküz ile Majgal, hodakh, öküzcü vb. gibi 7—8 de insan olarak, elemana sahip olamaz.

Hal böyle olunca, bir kaç aile bir araya gelerek, gerekli elemanlarını birleştirip bir kotan düzeni kurarlar ki, buna "MODGAM OLMAK" denilir. Yani imece.

Bizde imeci (imece) sözü daha çok, yük ararken, erişte hamuru çiğnerken, tüy çizerken (3), meyve toplarken vb. gibi işlerde getirilen ve kızların bir araya toplanıp iş görmeleri halinde denir. Kotadaki ortaklığı imeci değil "MODGAM" denir.

Bir de diğer ziraat işlerindeki "YARICLIK" vardır. Buna da "MARABA" adı verilir.

3) ANLAŞMALAR:

Kotada majgal ve hodakhlar, geceleri velerine dönmeyiz. Sürdükleri tarlanın başına yatarlar.

Bu, sebepsiz değildir. Ve oldukça da önemlidir.

Kotanı, öğlenleri olsun, akşamları olsun, aynı vakitte açıp aynı vakitte koşmak, her yük için dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü:

a — "GÜNLÜK" ANLAMI:

Kotanın "GÜNLÜK" hesabı ile sürülür. 24 saat içerisinde öğlen ve gece dinlenmeleri dışında kalan zaman zaman içerisinde ne denli yer sürülürse, buna "BİR GÜNLÜK" denir. 4 numaralı kotanın bir gün'üğü normal olarak 5 dekar'dır. 6 numaranınki daha fazla, Karakotanın'ınki çok fazladır.

Modamlar (ortaklar) arasında tek ölçü olan "GÜNLÜK HESABI" ile, her ortağa ne denli, yani kaç günlük yer sürüleceği, kotanın elemanlarına ve mahalli örf—âdet'e göredir. İlim taraflarda çoğunlukla sövle anlaşılır.

Kotana: Kotanın hakkı DÖRT GÜNLÜK'tür. Yani kotan kiminse, peşin olarak ona dört günlük yer sürülecektir.

Majgal'a: Majala ÜÇ GÜN sürülür.

Öküzlere: Her bir boyun öküze İKİ GÜN sürülür. Eğer manda varsa, mandanın hakkı öküzden her zaman için bir gün fazladır. ÖR. ÖKÜZE İKİ GÜN İSE, MANDAYA ÜÇ GÜNDÜR. Gece öküzçüleri: Bunların her birisine İKİSER GÜN. Evle öküzçüsü: Buna BİR GÜN. Ve diğer hodakhlara da BİRER GÜN sürülür.

Hemen işaret etmek gerekir ki, bu değer-

ler her yer için aynı değildir. Köyden köye, semtten semte değişebilir. Yalnız değışmiyen bir özellik şudur: HER YERDE EN ÇOK PAY KOTANA VERİLİR. En az da hodakhlara. Bu da bir günü geçmez.

Yine yukarıda tak'p edilen sıraya göre de, önce kotan sahibine sonra majgala, sonra gece öküzçülerine, öküzlere, öğ'e öküzçüsüne ve en sonunda da hodakhlara sürülür. Âdet bu yoldadır. Ama zorunluklar veya anlaşmalarla bu sırayı bozmak, değıştirmek ortakların iradeleri ile mümkündür.

b — EŞİT GÜNLÜK ÇABASI:

İsterler ki GÜNLÜKLER HEP BİRBİRİNE EŞİT OLSUN. Kimsenin hakkı kimseye geçmesin. Bunun için de kotanın koşulma ve açılma zamanlarına çok dikkat edilir. Zamanı tayin için saat yerine, geceleyin ÖTÜCÜ KUŞLARDAN yahut YILDIZLARDAN, gündüzleri ise, GÖLGE'DEN faydalanırlar.

Kotanın akşamları GÜN BATAR BATMAZ açılır. Sabahları da çok yerlerde şafaktan önce. Bazı yerlerde ŞAFAKLA BERABER, "ŞAFAK (TAN) YERİNE NIŞAN DÜŞÜNCE" (fecir) koşulur.

Yaşlı ve usta öküzçüler sözü geçen zamanları, iyi tanıdıkları ve adlarını; SABAH — YILDIZI, KOTAN — YILDIZI, ÇOBAN — YILDIZI, KERVAN — KIRAN, ÜLKER. DEMİR-KAZIK diye andıkları, yıldızlardan birinin doğuşuna ya da batışına göre ayarlarlar. KOTAN 20—30 GÜN DEVAM EDER.

(Devam edecek)

(3) Kaz tüyünden yastık ve döşek yaparken, tüylerin yumuşak kısmını, sert olan ortadaki "ÖZEK" kısmından ayırırlar. İşte buna "TUY ÇIZMAK" (Çizmek, ayırmak) denir. Sonbaharda kazlar kesilip temizlenirken, herkes "TUY" (tüy) unu avırıp saklar. Sonra bunu imeci usulü ile "CIZDIRIRLAR".

Geçen sayımızda çıkan kısma ait düzeltme:

1) Geçen sayıda, Şekil 1. deki khazan'ın "kham tekiri" ile "hendek tekiri"nin yerleri değışik olmuştur.

2) Sayfa 3149 da, "Ekersin khozan, olursun KHIZAN" olacak.

3) Sayfa 3149 da, sağ sutunda, baştan altıncı satır "İKİ demire vurma" olacak.

İnegöl ve Dolaylarından:

HALK EDEBİYATINDA TEKERLEMELER

Yazan: Numan KARTAL

Camdan bakar,
Başına taçar,
Çift tek boş,
Arabaya koş. (2)

Biricik ikicik,
Üççük dördçük,
Beşçik altıçık,
Yedicik sekizçik,
Dokuzçuk onçuk,
Mavi boncuk,
Sen gir çık.

Ermini mermini,
Çok yeme peyniri.
Peynir seni öldürür,
Cehenneme döndürür.
Cehennemini adaları,
İstanbul'un cadıları,
İk mik,
Sen oradan çık. (2)

Aralarındaki anlaşmazlıkları yine tekerlemelerle giderirler. Küçüklerin kanunu, yasasıdır o bir bakıma. Örneğin İnegöl'ün Cerrah köyünden:

Onparisi bombardumanisi,
Kaç mermer istiyorsun?
Hanım kızım sen misin?
Mızıkçılık eder misin? (2)

Bunun yanında uzun kış gecelerinde ve diğer zamanlarda eğlence konuları; yine birilerine söyledikleri tekerlemelerdir. Örneğin İzmit'in Akmeşe nahiyesi ile İnegöl yöresinden:

Baktım havaya,
Dolu papatya,
Kırım çiçeği,
Cennet meleği.
Sarı gözleri,

Leylek leylek lekirdek,
Hani bana çekirdek,
Çekirdeğin içi yok,
Sarı kızın saçı yok.

Leylek leylek havada,
Yumurtası tavada,
Gelde bizim hayada,
Hayat kapısı kitli,

Toplum yaşamında kişilerin, çoğunluk küçüklerin uslarından doğan, us yönünden birbirlerine üstünlüklerini gösteren edebî ürünlerden biri tekerlemelerdir. Tekerlemeler, çoğunluk küçükler arasında, özellikle oyun çağındaki çocuklar arasında pek yaygındır. Çocuklarımızın umursamadığımız davranışlarında, kulak vermediğimiz sözlerinde halk edebiyatının folklorik ürünlerinden tekerlemelerin en ince ve zariflerini izlemek her zaman mümkündür. Köşe başları, mahalle araları, sokak ortaları da bu ürünün d.ile geldiği yerlerdir. Denilebilir ki, dergâh, saz şairlerine ne ise buraları da bu edebî ürüne odur.

Çocuklar, buralarda oynadıkları "Saklambaç" gibi her oyunda "ebe" dedikleri kişiyi, uslarının inceliklerinden doğan tekerlemelerle seçerler. Örneğin İnegöl'ün Cerrah ve Edebey köyünden:

Çıt pıt,
Mavi boncuk.
Arap kıızı,
Sen çık (2)

Ayşe hanımın beygirleri,
Kişne kişne kişniyorlar,
Arpa saman istiyorlar.
Arpa saman yok,
Kilimcide çok,
Kilimci kilim dokur,
Üstünde bülbül okur,
O bülbül benim olsa,
İki kardeşim olsa,
Hop çukulata piyasa.

Hendek mendek,
Saksağan leylek,
Çukulata sümbül melek.
Eline verdim bir bebek,
Bebek seni sevmiyor,
Sokaklarda ağlıyor,
Şıktık mıktık,
Haydi sana dedim,
Sen çık, sen çık. (2)

Bir iki,
Üç dört beş,
Ateş.

Bir iki,
Bülbül teki,

Leyleğin başı bitti.

Sen oradan çık. (2)

Büyükler arasında da bu böyledir. Bazan da olayların tabii sonucu tekerlemeleri doğur. Örneğin İnegöl ve Adapazarı yöresinde yi bir yemeğin güzelliğini belirtmek için "sofra duası" adı ile "sofra şakası" diyerekten söylenen bir tekerleme:

Amin dedik
Dilli düdük
Bunu bulduk
Bunu yedik
Daha olsa
Daha yerdik.

Bazan tekerlemeler bölgelerde konuşulan şive özelliklerini, söylendiği toplumların duygu ile düşüncelerini de bize yansıtır. Örneğin "Kocacık'lılar" adı ile Yugoslavya'nın Manastır ilinin Debrebalâ kazasının Kocacık nahiyesinden göç ile Türkiye'nin İzmit, Adapazarı ve Bursa illerine, özellikle Adapazarı'nın Sardoğan köyü ile Bursa — İnegöl'ün Cerrah köyüne yerleşmiş Türk'ler arasında söylenen bir tekerleme :

İğne iplik,
Derim diplik,
Çelik çıbık,
Çık.
Çelik çıbık,
Çık.

Kuzu kuzu mee,
Pin tepeme,
Aydi gidelim,
Ayşe teyzeme.
Ayşe teyzem asta,
Çorbası tasta,
Mendili ipek,
Kendisi köpek.

Bazıları da anne baba arasındaki ilişkiler ile sosyal durumu dile getiren zarif örneklerdir. Örneğin Erzurum yöresinden:

Testim kırıldı,
Suyum döküldü,
Annem döverse,
Babam söverse,
İk mik,

Bunların yanında yaptıklarını kendilerine güçlük sayarcasına kurtuluşu salık veren tekerlemeler düzenlerler. Örneğin İnegöl'ün Cerrah köyünden:

Avalama Tavalama,
Tan tan tavalama,
Ev kuşu dev kuşu,
Arsian gelir,
Yarıl gurul,
Çıkta kurtul.

Kimi tekerlemeleriyle de duydukları, yada gördükleri yere olan sevgilerini terennüme çalışırlar. Örneğin Çorlu, İzmit — Akmeşe ve İnegöl dolaylarından:

Bir elmayı telledim, pulladım,
İstanbul'a yolladım.
İstanbul'un hacıları geldi,
Bize darıları geldi.
Altıntop,
Hop mop altın top,
Bahçelerde gül çok.

Çocuklar için konuşma yollarından biri de budur denilebilir. Henüz akla kararı seçmekten, iki sözcüğü bir araya getirmekten yoksun yavrularımızın söyledikleri, anlamsız sözlerden meydana getirdikleri tekerlemeler de bunu gösterse gerektir. Bir bakıma bugünkü anlamsız şiir anlamının kaynağı da bu tekerlemelerdir diyebiliriz. Örneğin İzmit'in Akmeşe nahiyesi ile Adapazarı'nın Elmalı köyünden:

Dosi Dosi,
Saklan bosı,
Saklan bos,
Saklan bos,
İngil badem fos.

Ey peti peti,
Kara mela sepeti,
Terazi lastik,
Cimlastik. (2)

Edelika bedelika,
Domuzuna dokuzuna,
Çelebine kukulika.

Tekerlemelerin şive, us, konuşma yolu, sevgi ve saygı ile sosyal durum gibi özellikler

TÜRK HUKUK FOLKLORU ÜZERİNE

Yazan: Kerim YUND

Türk Folkloru, tarihimiz, dilimiz kadar önemli bir gelenek topluluğudur. Ne yazık ki maden, orman, deniz servetlerimizden nasıl gereği ölçüsünde faydalanamıyorsa, folklor hazinemiz hakkında da hiç bilgimiz yok. Türk folkloru topluluk hayatımızın tuzu gibidir. Tuzsuz aş tatsız olduğu gibi folklor kaynağından yararlanmadan sosyolojimize konacak ilkeler de tam ve olgun olamaz.

Türk'ün toplum hayatını henüz iyice bilemiyoruz. Bu hayatı bilmedikçe onu geliştirmek için yapılan davranışlar aksar, sakatlanır.

göstermeleri yanında enteresan taraflarından biri de alaycı oluşlarıdır. Örneğin İnegöl'ün Cerrah köyünden:

Eveleme develeme,
Deve kuşu kovalama,
Çengel cember,
Miski amber,
Taze tuzu,
Berber kızı,
Ne vakit geldin?
Yazın geldim.
Yazılalım çizilelim,
Bir tahtaya dizilelim.
İnce boncuk,
Lepe çocuk. (2)

İki piki,
Roma tiki,
Yoynuz boynuz,
A!
Yoynuz boynuz,
A!

Aldım bir kuru kafa,
Koydum rafa,
Yemesi tatlı,
Maymun suratlı. (2)

Denilebilir ki, bu yönleri ile tekerlemeler, Türk tefekkür yaşamının çoğunluk Türk çocuklarının duygu ve düşüncelerinin en güzel örnekleridir. Köy öğretmeninden üniversitedeki profesörüne değin tüm aydınlarımızın halk edebiyatının bu ürünlerini bulup çıkarmaları en büyük dileğimizdir.

Kanunlarımızın sık sık değişmesi, bazı kanun maddelerinin, topluluğu bir çaban acıya büründürmesi, hukuk folklorumuz üzerinde henüz durulmamış olmasından da ileri gelir.

Türk folklorunu değerlendirmek ve ondan yararlanmak bakımından her meslek ve bilim, kendini ilgilendirmeleri ve bunu bazı inceleyip işliyerek metoda bağlaması çok yerinde olur.

Edebiyat tarihimiz kadar halk edebiyatımızın da önemi vardır. Hekimlik tarihimiz gibi hekimlik folklorumuzun da değeri büyüktür. Tarım folklorumuzun, orman folklorumuzun araştırılması bizlere daha öznlü ana yollar çizecek ve halka olan bağlarımızı kuvvetlendirecektir. Bunlar gibi Türk hukuk folklorunun araştırılması çok yerinde bir bilim konusudur. Bu konu olgunlaşınca hukuk tarihimizdeki bir çok boşluklar dolabilir. Türk toplum hayatının geçmişi, geleceği hakkında belirli ilkeler bulunur. Böylece çıkacak yasa ve tüzükler daha yaşayışlı, daha uygun olur.

Hukuk folklorumuzun önemini bir kaç çizgiyle belirttikten sonra bu konu çevresinde yalnız ata sözleri arasında derlediğimiz bir kaç örneği sayın okuyucularımıza sunuyoruz:

Hak ve kuvvet, Hukukun belli başlı konularından biridir. Derebeyliği ve eşkiyalık hayatı süren bir toplulukta hak kuvvetlinindir. Uygarlığın ilerlediği yerlerde ise en büyük kuvvetin hakta ve haklı olanda bulunduğu hukukun ana prensibidir. İşte Türk halkının da uygarlık durumunu gösteren,

Hak sahibi çift öküzünden kuvvetlidir.

Atasözü, hakkın en büyük kuvvet kaynağı olduğunu belirtir. Yine aynı ilkeyi belirtmek için,

Hak dedikten sonra akan sular durur.

deriz. Acı bir kuvvet olan akan suyun ve selin bile hak karşısında gölleşmesi gibi Türk ulusunun da hür ve dik başının ancak adalet ve hak önünde eğileceğini işaretler.

Niçe menfatlarımızı çürütse bile kanuna saygı gösterme ülküsünü, hayatını vererek Sokrat gerçekleştirmişti. Türk halkı da Şeriatın kesdiği parmak acımaz.

diyerek, kanuna sonsuz saygı gösterilmesi

ğitimini yüzyıllardan beri benimsemiştir.

Türk ulusu, hukuk anlaşmazlıklarından çözülmeyi, önleyici bir tedbir olarak yerinde bulur ve:

Allah kimseyi hâkime ve hekime muhtaç etmesin....

diyerek bu isteğini belirtir. Fakat ne kadar zorlayıcı tedbir alınsa da anlaşmazlıkların kökünü kazımaya imkân olmadığı için, hak dağıtıcıya ihtiyaç olduğu da bellidir. Herkes kendi hakkını karşısındakinden alacak olursa şerhler çok kötü olur. Bu bakımdan.

Allah kimseyi hâkimsiz, hekimsiz yerde bırakmasın.

diye dua ederler. Bu duayı yapan topluluk elbetteki göçebe hayatından bıkmış, şehir hayatını benimsemiştir. İskân politikamızda ve adaleti yayma siyasemizizde bu sözün önemi açıktır. Köylere kadar mahkemeyi ulaştırmanın halkımızı ne kadar çok sevindireceğine en iyi bir işarettir.

Türkler göçebe hayatı yaşamış, savaşçı bir ulustur. Bu sebeple çok yer değiştirmiştir. Her değişse de törenin kalacağını şöyle belirtir:

El bırakılır, töre bırakılmaz.

Bu özlü sözü Türkler yerine getirmek için örelerini bir çok ülkelere yaymışlardır.

Hakkına sahip olmanın, rızası olmadan hakkını başkasına yedirmenin gerektiğini:

Ölüm hak, miras helâl.

sözü ile çok iyi belirtir. Başkasının hele komşusunun hakkına saygı gösterilmesi ve komşu hakkının onun yokluğundan, bilgisizliğinden faydalanırlar elinden alınmaması için,

Komşu hakkı Tanrı hakkıdır.

demiş ve komşu hakkının kılına noksanlık getirilmemesi aşlanmıştır. Hiç kimseden korkmadan, çekinmeden hakkını aramanın da bir vazife olduğunu:

Davacın kadı olursa yardımcın Allah olur.

Hak doğrunun yardımcısıdır.

diyerek, Türk halkı ne kadar güzel belirtmiştir. Haklıların avukatı Tanrıdır diye düşünür bir milletin hiç bir kişinin hakkı kolay kolay yenemez.

Medenî kanunumuzdan önce Türkiye'de bir erkek birden çok kadınla evlenebilirdi. Yine de her erkek birden çok kadın alamaz-

dı. Efkârı umumiye'de, bir erkeğe bir kadın gerektiği ve daha çoğunun geçimsizlik getireceği şöyle formüle edilmişti:

Kadının birisi âlâ, ikisi belâ.

Yakışığı var mı yamanın,

İyisi olur mu Komanın

(Koma: kuma, ikinci karı) ve yine:

Bu takvimi her bir arzu paylaşmaz.

Derdi olmanın çeşmi çağlamaz.

Bir gönüle iki sevda eyleşmez.

Bizin kızıp birini kersan yalışıdır.

Summani

Hele (Emrah) in şu deyişinde,

Buigardağı Çatal çatal,

Etrafında güller biter

Bir yiğide bir yar yêter

İki seven del (i) olmalı

mohogami'nin hukuk geleneğindeki yerini çok iyi belirtir. Medenî kanun reformunun dayanağı olan duyguların çoğu bu kanundan çok önce halkımız arasında formüle edilmiş olduğunu gösterir. Kişi adları, soy adları bakımından halkımızın inancını gösteren şu sınakalara bakınız.

Aslanı saklayan haram gadedir.

Ata da soy gerek ite de

Yiğit sakalı ile anılır.

Adını verde benzemezsem benzemiyeyim.

Ceza hukukumuz bakımından da Türk folklorunda ve ata sözlerimiz arasında incelemeye değer çok özlü unsurlar vardır:

Kanı kan ile yumazlar kanı su ile yurlar.

atasözlerinin yerleştiği ve tutunduğu topluluklarda artık kan gütme adetinin sona ermiş olduğu ve topluluğun, kan gütmeden nefret ettiği anlaşılır. Kanuna aykırı hareketlerin mahkeme yolu ile hal edilmesi gereğini bildirir.

En küçük olan kabahatin bile soruşturma yapılmadan mahkemeleşmeden meydana çıkmayacağını:

Kabahat samur kürk olsa bile kimse üstüne almaz.

sözü ile ifade etmiştir.

Hukuk folkloru ile bilhassa genç hukukçularımızın uğraşması hem bir düşünce sporu hem de hukuk ilmine büyük bir yardım olur.

Saz Şairleri :

AŞIK ŞENLİK'İN ŞİİRLERİ

— II —

Derliyen: İsmail AŞIKOĞLU

Nezir: (Nezr: Adama). Nezir. Bir iş için gözdağı vermek, çok korkutan.

Lotu: Derbederce

Pilteli: "Pilita" ocak.

*

*Hey ağalar gelin size söyleyim
Ürüşan gönlümün intizarı var
Et yeyif (p) at minif (p) dilber gucmuyan
Ne bilir dünyadan ne haberi var*

*Ellerim doymadı elvan kınadan
O beyaz buhaktan biller sineden
İki sevgi bir birine bineden
Değmeyin hatırına ilgarları var*

*Hürüdü Selmenin melekti soyu
Gılmanan seçilif(p) selvidi(r) boyu
Livana sancağı Siryedi(r) köyü
Çıldırli Şenliğin yadigarı var*

Gucmak: Kucaklamak.

Buhak: Gerdan.

Biller: Billur.

İlgar: Söz vermek.

Gılman: Meleklerden birinin ismi

Livana: "Livane" Bugünkü Yusufeli

Sirye: "Siry" Artvin'e bağlı bir bucak.

*

*Dağlıp fikir hayalim uğraşır nereyinen
Tabipsiz derdi çekerem merhemsiz yarayınan
Arzulayıp pirim diye g'tsem öz mekânıma
Menzilim bin yıllık yoldur tükenmez bir ayınan*

*Delî gönül bülbül olup dünyayı bir bağ bilir
Haber alsam şecerini budakba budak bilir
Kefî nun zemini arştan kafî azîm dağ bilir
Yeddi iklim çar köşeyi dolanıp sırayınan*

*Sefil Şenlik arşa çıksan g'ne hâk udar seni
Azrail düşüp peşine daima güder seni
Hısmile kırar kaddini akîbet budar seni
Zalim felek hoş geçinmez men bahtı karayınan*

Çar: "Çihar" dört.

*Kış günü tuttun yakamı koymadın yaza gönül
Terk ettin zerüü zerbabı döndün gülgeze gönül
Geşt-ü güzâr ettin âlemi bulmadın bir sadık yar
Geze geze ben usandım sen kaldın teze gönül*

*Bazı bir aslan misali pençe saldın üstüme
Bazı da aptal eyleyip saman teptin postuma
Bazı da bir el-âlemi gülünç ettin üstüme
Ne bir mecliste oturdun ne verdin meze gönül*

*Ağlattın sefil Şenliği çünkü saldın bu hala
Hem şeyda bülbül misalli gondurdun daldan*

dala

*Bazı, yer mısır şekeri meyil vermezsen bala
Ruz-i mahşer gününde çekersen ceza gönül*

Zer: Altın.

Geçtü güzâr: Gezip dolaşmak.

Ruz-i mahşer: Mahşer günü.

*

*Bir kez gönül sana itimat etse
B'liyenki onun zatı yahşıdı (yahşidir)
Nâmert (leylü nahar) pilân yedirse
Merdin kuru möhübeti yahşıdı (yahşidir)*

*Her cayi elinden deng aldum başdan
Boş kafa adamdan yüreği taştan
Bed nazar komşudan kötü yoldaşdan
Gadir bilenlerin iti yahşıdı (yahşidir)*

*Dâd hazer elinden perdesiz sazdan
Ver kurtar özünü nezir niyazdan
Gezeyen (gezegen) gelinden güleyen
(gülezen) gızdan
Söyleyen (söylezen) lotu (avrât) yahşıdı
(yahşidir)*

*Kul Senlik sözünü söyledi sağdan
Pilteli cıradı(r) samdanı yağdan
Cöreksiz otaktan meyvesiz bağdan
Çayır çimenlerin otu yahşıdı (yahşidir)*

Leyl ü nehar: Gece ve gündüz.

Cay = Cáy = yer. Cayi: Aç, acıkmış.

Dâd: Bahşış, vergi, hak, sızlanma, feryat

Hazer: Sakınma, çekinme.

Kadd: Boy
Budakba budak: Bilmek. Herşeyini bilmek.

*

Mânâsız mantıksız sözü bilmenin faydası ne
Az anlayıp çok söyleyip gülmenin faydası ne
İhtibar dediğin elde bir muhalif şişedir
Beyhude kaldırıp taşta çalmanın faydası ne

Dilde tek bir kabul olmaz niyazi mağrifete
Kalbte tastik eylemektir sıtkile itikata
Âbı umman kenarında baş eğip ibadete
Türübten teyemmün alıp kılmanın faydası ne

Biçâre pervane bilmez kâst-i sitem olanı
Garazı gâzab şamına başı candan dolanı
İşte seni istiyeni tanı kadîr bileni
Hürmetsiz teklifsiz yere gelmenin faydası ne

İlâcî nâmümkün olur başa gelen kaderin
Haşredek acısı gitmez ihtiyacı kederin
El içinde şöhret bulup şerafetli pederin
Mülkünde nâhalef evlât kalmanın faydası ne

Sefil Şenlik aşk ucundan düşüp gaflet habına
Derununda mülhazayı derc eyler hesabına
Reis-i nâdan sefine düşer gam girdabına
Dalgası şaşkın deryaya dalmanın faydası ne

İhtibar: (Haber'den) bir kimseyi anlamak
için sına. Bir kimseyi deneme.

Harş: Kıyamet gününde, ölülerin dirilip
yaptıklarının hesabı görülmek için
bir yere toplanmaları.

Şerafet: Şerefli olma, soyluluk.

Hab: Sıkıntı, üzüntü, yazıklanma.

Derun: İç.

Sefine: Gemi.

*

Deli gönül gene sermest olupsan
Aşk esersiz gama dalman yani ne
Münasipsiz sözün midgârı olmaz
Affaye danışıp gülmen yani ne

Senlik der kılıçtan gazaplıdı nan
Kıyamete kadar kalır şöhret şan
Ya cevap ver kandır. ya cevap ver alkan
Beyhûde cihana gelmem yani ne

Affa: Boş

Nan: Ekmek "Kürtçe"

*

Bu dünyanın sefasını sürmedim
Ne tutun yakamı ay ihtiyarlık
Evvelki devrânım düşer yâdıma
El götü yakamdan koy ihtiyarlık

Alıpsan dizlerimin yel'ni
Eydin gametimi büktün belimi
Yakın iken irâğ (irak) ettin yolumu
Günlük yolum olup ay ihtiyarlık

Dayaksız adım atab'Imenem
Tüy döşek üstüne yatab'Imenem
Altı aylık çocuğa yetebilmenem
Ettin sebilere (Sabi) tay ihtiyarlık

Sultan idim dağ başında ezel
İndi dökülen gönlümden hazel
Meni görüp güler hercai güzel
Onu da ömrüme say ihtiyarlık

Sulandı gözlerim zay oldu işler
Ağız papuçladı döküldü dişler
Ürkmez oldu menden yerdeki kuşlar
Çekerem elinden huy ihtiyarlık

Sefil Şenlik böyle bir hale geldi
Aşk ucundan benzi sarardı soldu
Evlad-ı malım terk'imî kıldı
Ahır günüm oldu zay ihtiyarlık

*

Eser hiddetine dolan âsıkın
Hayali gest evler nice dağları
Ezzi nice dağları askın nice dağları
Gel sennen sevhat (seyahat) edek
Asak nice dağları
Levlâ sergenderi şevdayi cihan
Yeddi yıl yayladı nice dağları

Hicran ateşinde nâra çekilen
Ezelden tarihi aara çekilen
Ezzi aara çekilen
Haddi gara çekilen
Ah aılar dada veter
Hasret zâra çekilen
Hicran z'indanında dara çekilen
Saklar sinesinde nica dağları

Senlik diver sağı (Sâki) aelende
Gadehi destinde ağı gelende
Ezzi ağı gelende

Ejder ağı gelende
Hicran şahı kan ağlar
Cana yagi gelende
Şiddet-i şitanın çağı gelende
Derer talan eyler nice dağları

Sergender: Özliyen.

Geşt: Gezme.

Şevdayi: Sevğiden ileri gelen divanelik.

Yagi: Düşman

"Dudakdeğmez: Medrese görmüşlerin
"teb—değmez" de dediği deyişler, koşma bi-
çiminde veya "Divanı" olup, içerisinde "b,
p, m, f, v" gibi dudakların birbirine dokun-
ması ve "a" yaklaşması ile söylenen sesler geç-
miyen sözlere söylenir. "Dudak değmez"i
söyliyen saz şairleri, gerek tek başlarına bir
dernekte, gerekse "Karşı — Beri" veya "Kar-
şılaşma" sırasında iki dudağı ortasına bir di-
kiş iğnesi koyarak, bu türlü deyişteki hünerini
gösterir. İki dudak arasına sağlam bir di-
kiş iğnesi koyulması, yanılma olursa iğnenin du-
dağa hemen batarak kanı çıkarması ve "ha-
kem" olan kimselere karşı itiraza yer bira-
kılmaması içindir. "Tapşırma" sında bu beş
dudak sesinden biri veya birkaçı olanlar, sırf
"dudak — değmez"i söyleyebilmek için yeni
ve "a" başkaca yedek mahlâs kullanırlar. Me-
selâ 18—19 yüzyılda yaşayan Ahıska'nın
Varnet köyünden yetisme Emrah, saf bu yüz-
den ve "Dudak — değmez"e mahsus ola-
rak "İşği" tapsırmasını "Mahlas" kullandı-
ğından, bu yolda ünlü olmuştur."

(M. Fahrettin Kırzioğlu, Türk Dili'nden)

*

Sıtkile seni çağırın adalet şahı bugün
Şahların şahı sensen sultanlar hanı bugün
Teslim ettin dergâhından madeni mücheveri

Mübarek ismine harç edem gevher-i kâni
bugün

Çünkü hükmü kudretinden bu aşkı verdin bana
Dilimin zikri budur daima ismini ana
Yüz tutmuşam dergâhına niyazım budur sana
Ehl-i islâm meclisinde bent etme meni bugün

Sefil Şenlik hikmetinden vakıftır alâmete
Eyyübü derde saldın, Yusuf'u Zulûmete
Yunus'u bahr-i ummandan çıkardın selâmete
Halil'i nârdan hıfseden çağırırım seni bugün
(Devam Edecek)

**Bize gelen
KITAPLAR**

* Hasan PEKCAN: "Duygu Pınarı". Her
konudan şiirler. Ankara'da Gürsey Basımevi'
nde basılmıştır. 17x12 boyunda, 162 sayfa,
3 lira.

* Mehmet ÖNDER: "Konya Efsaneleri".
Şahap Kitabevi, Tevfikiye Cad. No. 17, Kon-
ya, tarafından yayınlanmıştır. Gençlere Bilgi
Serisi: 9. 17x12 boyunda, 100 sayfa, 2 lira.

* İhsan ŞİMŞEK: "Üşüyen Gece". Şiir-
ler. Başlıca kitapçılarda bulunur. 17x12 bo-
yunda, 48 sayfa, 1 lira.

* Fazıl Hüsnü DAĞLARCA: "Karşı —
Duvar Dergisi TÜRK OLMAK". Şiirler. Kitap
Kitabevi Yayınları. 17x17 boyunda, 12 şiir,
16 sayfa, 2,5 lira.

* Charles DICKENS — Ender GÜROL:
"Oliver Twist". Roman. Varlık Büyük Eserler
Kitaplığı: 52. 17x12 boyunda, 376 sayfa,
6 lira.

Yıllık abonesi: 12,
altı aylık abonesi: 6
liradır.
Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

**TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI**

Basılmıyan yazılar
istenince geri gönderilir
Dizgi ve Baskı: Seri-İş
Matbaacılık Ortaklığı
Ankara Cad. 107 İstanbul

Yazı İşlerini Filleren İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER
SEKRETER: BORA HİNÇER
Mektup ve havale için adres: Posta Kutusu: 46, Aksaray — İstanbul

TÜRK FOLKLOR DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR

Dede ne Nenele'mizin Ağzından Masallar :

KELOĞLAN

Derleyen: Faik ARÇIN

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde deve dellal iken, sinek berber iken, ben anemnin babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken bir varmış bir yokmuş, bir kel oğlan varmış..

Keloğlanın babası bir gün hastalanmış, oğlunu yanına çağırmış: (Oğlum! Sana baba nasihatım şu olsun: Ben öldükten sonra, adı Musa, boyu kısa, sakalı köse adamlar sakın alış veriş etme. Hatta değirmeninde bile buğdayını öğütme..) diye öğütlemiş. Gel zaman git zaman babası ölmüş. Annesi: (Oğlum unumuz kalmadı. Bir yük buğday öğüt gel..) demiş. Oğlan hayvanına bir yük buğdayı yükletince değirmenin yolunu tutmuş. Değirmene varınca bir de ne görsün, kısa boylu köse bir adam değirmenin önünde oturmakta.. Hemen babasının vasiyeti hatırına gelmiş, köseye sormuş: (Amca senin adın ne) Köse hiç istifi ni bozmadan: Musa deyince bu değirmende buğdayını öğütmekten vazgeçmiş, daha yukardaki başka bir değirmenin yolunu tutmuş. Köse dayı işin farkına vardığından yukardaki değirmenine kestirme yoldan daha önce vararak evvelki gibi kapının yanına oturmuş: Keloğlan dolambaçlı yoldan geldiğinde Köse dayıyı yine orada görünce derhal geriye dönmüştü. Bu defa köse dayı keloğlanı seslenerek: (Oğlum beyhude başka değirmene gitme. Burada üç değirmen var, üçü de benim), Keloğlan: (Madamki bu üç değirmenin üçü de senindir. Ben buğdayımı öğütmeden gideceğim. Zira babamın buna vasiyeti var, öğütmem..) demesi üzerine: (Gene sen öğütme, gel seninle birer okkalı yalan söyleyelim. Hançimiz kazanırsa, ödül olarak; ben kazanırsam hayvanını buğdayıyla beraber alırım. Sen kazanırsan değirmenimin birini sana veririm.) demesi üzerine Keloğlan bunu uygun bulmuş. İlk kösedayı söze başlamış, bakalım neler söylemiş.

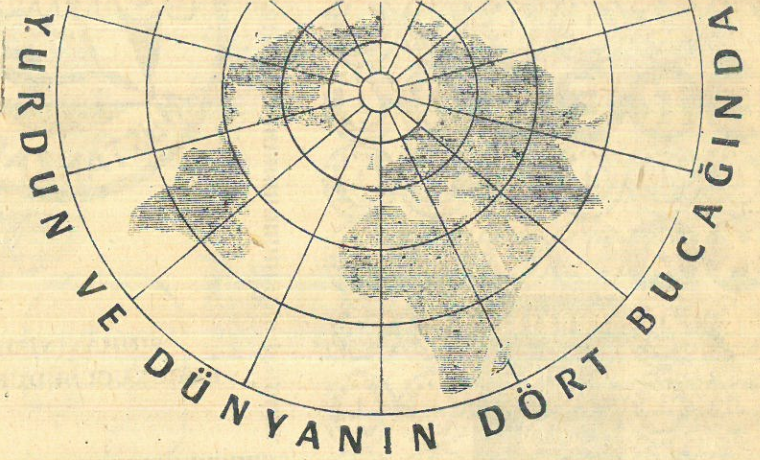
Ey oğul! babam rencberdi. Bizim harman yerinde kendi kendine bir karpuz çıkmış. Biz onu nüzelve çabaladık. nürbüzlesti, hüvüdüğe büyüdü: dağ gibi bir karpuz oldu. Erdiği zaman babam baltacılar buldu ve kestirmeğe başladı. Bu arada baltacının birisinin elinden

kayan baltası karpuzun içine düşünce mecburen baltasını aramak için karpuzun içine girdi. Baltasını aramakta iken karşısından bir adam geldi. (Hemşehrî bir balta yitirdim, gördün mü? deyince adam: Ne söylüyorsun a birader ben bir katar deve kaybettim, bir haftadır arıyorum hâlâ bulamadım.) demiş. işte o karpuzun suyundan Marmara gölü meydana gelmiş) diyerek sözünü b'tirmiş.

Şimdi sıra Keloğlanda, bakalım neler diyecek:

Ey kösedayı! benim babam da arıcı idi. Sabahleyin kaç arı gitti. Akşam kaç arı döndü, sayardı. Birgün Topal bir arımız kovanına dönmeydi. Babam: bu arı ne oldu? d'ye o gece gözüne uyku girmedi; sabahı zor etti. Sabahleyin anamdan çuvaldızı istedi. Çuvaldızı dikti. Yalınayak üstüne çıktı. Dört yanını gözetlediğinde bir çiftçinin, öküzün karşısına topal arıyı koşmuş, çift sürer bir durumda gördü. Hemen bana bağırdı. Horozu eyerle.. dedi. Hemen eyerledim. Babam da horozu binerek gitti; arımızı kurtardı. Fakat eyer horozun belini vurduğundan incinen yere biraz ceviz yağı sürdük. Derken oradan bir ceviz fidanı çıktı. Büyüdükçe büyüdü. Yapraklar dökülürken tozdan topraktan eyeyce bir tarla meydana geldi.. Bir güzel ekin ettik. Biçme zamanı gelince tırpanları aldık. Ek'ni biçmek için çıktığımızda ekinin içinden bir tilki çıktı. Babam tırpanı tilkiye attığında tırpanın ipi tilkinin boynuna geçti. Kaçtı ve dolaştıkça ekin biçildi; Harman ettik, savurduk. Aşarcıları çağırdık. Ölçeklerken içinden bir kağıt çıktı. Ölçekçi kâfibe: (oğlum! gözüm kesmiyor; okuyamıyacağım, şunu okuyuver..) demesi üzerine kâtip: (Keloğlan kazandı, kösedayı hâpı yuttu.) Yazıyor demesi üzerine kösedayı: (Oğlum senin baban çuvaldızın üzerine çıktığı zaman ben kaybetmişim; o kısımdan bu yana beyhude nefes tükettim. Ben senin gibi birini aramakta idim. Bu üç değirmenin idaresini de sana bırakıyorum..) demiş. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine..

REKLÂMLARINIZ İÇİN

BASIN İLÂN KURUMU

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi Nu. 1 İstanbul
Telefon: 22 43 84 - 22 43 85 Telgraf Adresi: BASINKURUMU

Şubeler

Istanbul
Ankara
İzmir
Adana
Bursa
Diyarbakır
Erzurum
Eskişehir
Konya
Zonguldak

Dış Muhabirler

A. B. D.
Almanya (Federal)
Avusturya
Avustralya
Belçika
Bulgaristan
Çekoslovakya
Danimarka
Fransa
Hollanda
İngiltere
İspanya
İsrail

İsviçre
İtalya
Japonya
Lübnan
Macaristan
Norveç
Pakistan
Polonya
Portekiz
Romanya
Yugoslavya
Yunanistan

(Folklor: 90)

SIHHATİNİZİN
KORUYUCUSUDUR

(Folklor: 91)

VEREN ANNELER,
SIZLIK, ZAFİYET
ROZ, İŞTAHSIZLIK
CA VE NEKAHAT
İÇİN

MALT
Hulasası

(Basın: 5216 — 92)

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

cildi temizler... besler...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

**BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU**

100 DE 100 SAFTIR

(Faal: 5907 — 93)

TÜRK FOLKLOR (HALKBİLGİSİ) DERNEĞİ'NİN YAYIN ORGANIDIR.

MEVDUATTA

3 REKOR
MİLYAR
lira

T.C. ZİRAAT BANKASI

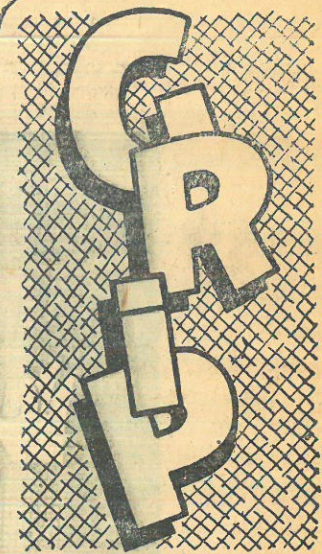
(Basın: 13581 — 94)

EMNİYET SANDIĞI

Bursa'da ve Erenköy'de itina ile yapılmış konforlu
APARTMAN Daireleri ile ZENGİN PARA İKRAMİYE-
yeleri talihlilerini bekliyor.

- EMNİYET SANDIĞI'nın
- * Öğrenci hesaplarına TAHSİL BOYUNCA YATILI OKUL ve PARA İKRAMİYELERİ.
  - * YUVA TASARRUFU HESABI hakkında gişelerimizden izahat isteyiniz.

(Basın: 8949 — 95)

ve NEZLEYE karşı

GRİPİN

Kullanınız

Aldığımız müstahzarın ha-
kiki Gripin olduğunu anla-
mak için GRİPİN markasına
bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN

günde 3 adet alınabilir.

(Faal: 5906 — 96)

Basıldığı tarih: 5.9.1963

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EKİM 1963

İÇİNDEKİLER :

Türk Atasözlerinde At
XVII. Yüzyıl Aşıklarından Abdal
Eski İstanbul'da Komşu ve Komşuluk
Kitaplar Arasında: "Divriği Şairleri"
Örf ve Âdetlerle Kars'ta Kotan (III)
Bir Türkünün Hikâyesi: Tandır Gelin
Konya'da Eski Oturak Âlemleri
Yurdun Dört Bucağından: Tokat (X)
Gaziantep'te Halkbilgisi Yayınları
Kolay'dan Mâniler, Bilmeceler
Halk Çalgılarından Tulum
Afyonkarahisar'da Kız İsteme ve Düğün
İhsan Hınçer'in Avrupa Gezisi

BİZE GELEN KİTAPLAR

Doç. Dr. Şükrü ELÇİN
Cahit ÖZTELLİ
Münevver ALP
Hayrettin YAMAN
Mürsel KÖSE
İsmail GENÇTÜRK
Mahmut SURAL
Sadi Yaver ATAMAN
Mahmut R. GAZİMİHÂL
Mahmut KADİROĞLU
Mehmet ÇOKAL
Ali YARŞI
T. F. A.

SAYI: 171

KURUŞ : 100

(Folklor: 97)

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ